Ф 9.10.98

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI

1998 йил

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

25 сентябр, № 39 (3475)

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ ҚАРОРИ

ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ ТАВАЛЛУДИНИНГ 800 ЙИЛЛИГИНИ НИШОНЛАШ ТЎҒРИСИДА

Ватан озодлиги йўлида жонини фидо қилган довюрак курашчи, миллий қаҳрамон, жаҳон халқлари тарихида ўчмас из қолдирган Жалолиддин Мангуберди таваллудига 800 йил тўлиши муносабати билан унинг хотирасини абадийлаштириш ва тарихий адолатни қарор топтириш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

1. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, Хоразм вилояти ҳокимлиги, Маданият ишлари вазирлигининг 1999 йилда Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллигини кенг нишонлаш ҳақидаги таклифлари маъқуллансин.

2. Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллигига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш ташкилий қўмитаси таркиби тасдиқлансин.

Ташкилий қўмита бир ой муддатда мазкур санага тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш тадбирларини ишлаб чиқсин ҳамда уни бажаришга киришсин.

3.Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси:

тегишли вазирликлар, идоралар, ҳокимликлар, жамоат ташкилотлари билан биргаликда 1999 йилда **«Жалолиддин Мангубердининг дунё тарихида тутган ўрни»** мавзуида халқаро конференция ўтказсин;

илмий-ижодий уюшмалар, жамоат ташкилотлари ва **«Олтин мерос»** жамғармаси билан биргаликда бир ой муддатда Жалолиддин Мангубердининг Марказий Осиё халқлари тарихида тутган ўрнини холис ўрганиш ва тарғиб қилиш бўйича дастур ишлаб чиқсин ва амалга оширсин;

хоразмшоҳлар замонида ёзилган қўлёзма асарларнинг чет элларда сақланаётган нусхалари рўйхатини тузсин ва уларни (микрофилмларни) олиб келиш учун хорижга мутахассисларнинг илмий сафарини ташкил қилсин;

Хоразм вилояти ҳокимлиги билан биргаликда хоразмшоҳлар даври тарихи, илм-фани, маданияти ва санъатига оид адабиётларни расмий тантаналаргача чоп этишни режалаштирсин.

4. Хоразм вилояти ҳокимлиги Ўзбекистон Республикаси маданият ишлари вазирлиги билан биргаликда қадимий меъморлик анъаналари билан уйғунлашган Жалолиддин Мангуберди ёдгорлик мажмуасини Урганч шаҳрида 1999 йилда барпо этиш масаласини ҳал этсин.

Ўзбекистон Бадиий академияси бир ой муддатда Жалолиддин Мангуберди қиёфасини яратиш бўйича республика очиқ танловини ўтказсин.

5. Ўзбекистон телерадиокомпанияси Жалолиддин Мангуберди яшаган давр ва унинг Ватан озодлиги йўлидаги жасоратли ҳаётини акс эттирувчи туркум кўрсатув, эшиттиришлар дастурини тайёрласин ва амалга оширсин.

Халқ қаҳрамонининг ҳаёти ва ўлмас жасоратлари матбуот воситаларида кенг ёритилсин.

6. **«Ўзбеккино»** компанияси Жалолиддин Мангуберди ҳаётига бағишланган бадиий филм яратишни режалаштирсин.

7. Ўзбекистон Республикаси Марказий Банки ва Молия вазирлиги 1999 йилда Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллиги муносабати билан эсдалик юбилей тангасини муомалага чиқарсин.

8. Ушбу қарорда кўрсатилган ва ташкилий қўмита тасдиқлайдиган тадбирларни амалга ошириш харажатлари тенг улушларда республика бюджети ва маҳаллий бюджетлар ҳисобидан қопланиши белгилаб қўйилсин.

Бу ишга ҳомийлар, шу жумладан хорижий ҳомийларнинг ўз улушларини қўшиш ҳақида таклиф-истаклари қўллаб-қувватлансин.

9. Ушбу қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг биринчи ўринбосари И. Жўрабеков зиммасига юклансин.

Вазирлар Маҳкамасининг Раиси
Ислом КАРИМОВ

Тошкент шаҳри,
1998 йил 24 сентябр

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ ҚАРОРИ

Муҳаммад Ризо Эрниёзбек ўғли – Огаҳий таваллудининг 190 йиллигини нишонлаш тўғрисида

Халқимизнинг миллий маданияти, маънавияти ва маърифати тараққиётига улкан ҳисса қўшган атоқли шоир, тарихнавис, таржимон, давлат арбоби Муҳаммад Ризо Эрниёзбек ўғли — Огаҳийнинг адабий-илмий меросини янада кенг тарғиб қилиш ҳамда миллий қадриятларимизни асраб-авайлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

1. Ўзбекистон Фанлар академияси, республика **«Маънавият ва маърифат»** жамоатчилик маркази, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Хоразм вилояти ҳокимлигининг 1999 йилда республикамизда Муҳаммад Ризо Эрниёзбек ўғли — Огаҳий таваллудининг 190 йиллигини кенг нишонлаш ҳақидаги таклифи қабул қилинсин.

Огаҳий таваллудининг 190 йиллигига тайёргарлик кўриш ва уни ўтказиш бўйича республика ташкилий қўмитаси таркиби тасдиқлансин.

Ташкилий қўмита тегишли вазирликлар, идоралар, ташкилотлар билан биргаликда бир ой муддатда юбилейга тайёргарлик кўриш, уни ўтказиш тадбирлари режасини ишлаб чиқсин ва амалга оширишга киришсин.

2. Ўзбекистон Фанлар Академияси:

- Хоразм Маъмун академияси билан биргаликда 1999 йил декабр ойида **«Шарқ халқларининг маънавий-маърифий тараққиётида Огаҳий адабий-илмий меросининг аҳамияти»** мавзуида илмий-амалий анжуман ўтказсин;

- Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси ва тегишли вазирликлар билан биргаликда 1998-1999 йиллар давомида шоирнинг бадиий, илмий-тарихий меросидан **«Танланган асарлари»**ни ҳамда Огаҳий ҳақидаги рисола, мақолалар тўпламини тайёрласин ва чоп этсин.

3. Хоразм вилояти ҳокимлиги Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги, Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси, **«Маънавият ва маърифат»** жамоатчилик маркази билан биргаликда 1999 йил декабр ойида Урганч шаҳрида Огаҳий юбилейига бағишланган тантаналарни ташкил қилсин ва ўтказсин.

4. Хоразм вилояти ҳокимлиги Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги ҳамда тегишли идоралар билан биргаликда маҳаллий бюджет ва ҳомийларнинг маблағлари ҳисобига Огаҳий номи билан аталувчи мажмуа таркибига кирган иншоотларни, жумладан, Хива туманидаги шоир мақбарасини, музей ҳамда боғини таъмирлаш, янги экспонатлар билан бойитиш, ободонлаштириш ишларини амалга оширсин.

5. Ўзбекистон почта ва телекоммуникациялар агентлиги Огаҳий сурати тасвирланган почта маркалари, конвертлар чиқаришни ташкил этсин.

6. **«Ўзтелерадио»** компанияси ва бошқа оммавий ахборот воситаларига Огаҳийнинг ўзбек адабиёти ва тарих илмини ривожлантиришга қўшган улкан ҳиссаси, ҳаёт йўли акс этган кўрсатувлар, эшиттиришлар ташкил этиш, мақолалар уюштириш ҳамда шоир асарлари асосида видеофилмлар яратиш топширилсин.

7. Белгилаб қўйилсинки, Огаҳий юбилейини ўтказиш билан боғлиқ харажатлар вазирликлар ва идораларнинг режадаги ўз, маҳаллий бюджет ва ҳомийлар маблағлари ҳисобига қопланади.

8. Мазкур қарорнинг бажарилишини назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари А.Азизхўжаев зиммасига юклансин.

Вазирлар Маҳкамасининг Раиси
И.КАРИМОВ

Тошкент шаҳри,
1998 йил 23 сентябр

ХАЛҚАРО МУСИҚА БАЙРАМИ

Ўзбекистон пойтахтида Халқаро симфоник мусиқа фестивали ўтказилиши катта тарихий воқеадир. Мустақиллигимиз шарофати билан юртимиз маънавий қадриятларни улуғлаш, миллий анъаналаримизни авайлаб-асраш умуминсоний маданий бойликлардан халқимизни янада кенгроқ баҳраманд этиш борасида собитқадамлик билан иш олиб борилмоқда. Диёримизда ўтказилаётган Халқаро мусиқа анжуманлари давлат аҳамиятига эга бўлган бу жараён нақадар изчиллик билан амалга оширилаётганидан далолат бериб турибди.

«Шарқ тароналари» халқаро мусиқа фестивалининг оҳанглари ҳали қалбимизда акс садо бериб турган бир пайтда Халқаро симфоник мусиқа фестивали бошланиб кетишининг ўзи улкан воқеа. Бу икки анжуман бир-бирини тўлдириб, Ўзбекистон миллий ва умуминсоний қадриятлар уйғунлашган демократик тараққиёт йўлидан бораётганлигини намойиш этаётир.

Нуфузли халқаро фестивалларнинг бири кўҳна Самарқандда, иккинчиси азим Тошкентда ўтиши чуқур рамзий маънога эга. Самарқанднинг тарихий маданият ўчоғи эканлиги оламга машҳур. Унинг майдонларида Шарқ тароналарининг янграши, Шарқ маънавиятининг нафосат бойликларининг оламга таралиши биз учун янада завқлидир.

Тошкент ҳам қадимий маънавият ўчоғи. Лекин унинг бугунги қиёфасини қадимий соз анъаналари билан бир қаторда, замонавий мусиқа оқимларининг муштараклиги белгилайди. Шу боис Халқаро симфоник мусиқа фестивалининг айнан Тошкентда ўтказилиши бежиз эмас.

Симфоник мусиқа кенг маънода мусиқий тафаккурнинг юксак кўринишларидан биридир. У инсоний туйғуларни тил ва этник чегаралардан ошиб, тараннум этишга қодир восита. Чуқур маъноли мусиқа қайси миллат ёки минтақага мансуб бўлишидан қатъий назар (Бах, Моцарт, Чайковский, Гершвин...) ундан барча халқалар завқ олиши мумкин.

Ўзбек мусиқаси заминида ҳам бақувват композиторлик мактаби етишганлиги бизнинг катта маданий ютуғимиздир. Мутаваккил Бурҳонов, Икром Акбаров, марҳум Мирсодиқ Тожиев, Мустафо Бафоев (бу рўйхатни анча давом эттириш мумкин) асарлари дунёнинг ҳар ерида— Америкада ҳам, Европада ҳам янграшга арзийди. Зеро, уларнинг сара асарларида том маънодаги мусиқа учун муҳим бўлган миллий заминдорлик ва ижодий баркамоллик мавжуд.

«Ҳар гулнинг ўз иси бор» деганларидек, мусиқий оқимларнинг ҳам ҳар бирининг ўзига яраша қадр-қиммати мавжуд. Оддий қўшиқ ёки мақом йўли бўлсин, опера ёки симфоник мусиқа бўлсин — ҳар бирининг ўзига яраша мухлиси, тингловчиси бўлади. Бинобарин, мусиқанинг шакли қандай бўлишидан қатъий назар, санъатга ихлосманд, мусиқага ошиқ кўнгиллар маънавий-руҳий баркамолликка ҳамиша мойилдир.

Шуни мамнуният билан айтиш кераккки, фестивалнинг барча концертлари мусиқа ихлосмандларини ўзига мафтун этди. **«Туркистон»** саройида бўлган биринчи концертни олайлик. Унда Ўзбекистон композиторларининг турли авлодлари ижод этган бир неча йўналишдаги асарлар ижро этилди. Айтайлик, мусиқамиз оқсоқоли М. Бурҳоновнинг **«Алишер Навоийга қасида»**си оддий, равшан, қадим оҳанглар оғушига етакловчи услубда яратилган бўлса, М. Тожиевнинг тўртинчи симфонияси бутунлай бошқа бир олам. Бу куй ҳам миллий оҳангдорлиги, услубининг ўзига хослиги билан тингловчини бефарқ қолдирмайди. Р. Абдуллаев асари миллий заминга қурилган бўлса-да, муаллиф ўзига хос садолар топишга муваффақ бўлган. Шу учта асарнинг ўзиниёқ миллий симфониямизнинг энг яхши намуналари сифатида дунёнинг истаган санъат кошонасида ижро этиш мумкин.

Бир сўз билан айтганда, симфоник мусиқа фестивалининг аҳамияти жуда катта. Бу тадбир республика ҳукумати ва шахсан Президентимизнинг маънавий қадриятларимизнинг муҳим йўналиши сифатида мусиқага жиддий эътибор бераётганидан далолатдир. Бинобарин, ҳар қандай миллатнинг маънавияти, маданияти жаҳон маданияти андозаларига уйғун равишда ривожланса унинг умуминсоний кўлами янада ошади.

Отаназар МАТЁҚУБОВ,
Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирининг биринчи ўринбосари

Суратда: фестивал иштирокчилари

ОҲАНГЛАРНИНГ СИРЛИ ОЛАМИ

Симфония—оҳангларнинг сирли оламидир.

Шу кунларда Пойтахтимиз концерт залларида ўзбек ва чет эл симфоник мусиқа намояндаларининг энг яхши асарлари янграмоқда. Республикамизда илк маротаба ўтказилаётган ушбу Халқаро симфоник мусиқа фестивали чинакам мусиқа байрамига айланди, десак муболаға бўлмас. Бу мусиқа байрамига 20га яқин чет давлатлардан композиторлар, мусиқашунослар ташриф буюрдилар.

Фестивал қатнашчилари билан дастлабки танишув Бастакорлар уюшмасидаги матбуот конференциясида бўлди. Конференцияни республика Бастакорлар уюшмаси раиси, фестивалнинг бош директори Рустам Абдуллаев очиб, фестивалнинг мақсади, қатнашчилари, ижро этиладиган асарлар ҳақида сўзлади.

Тошкент давлат Консерваторияси ректори Равшан Юнусов фестивал доирасида ўтадиган давра суҳбати ҳақида қисқача ахборот берди. **«Миллий анъаналар ва замонавий бастакорлик ижоди»** деб номланган давра суҳбати турли халқлар мусиқа намояндаларининг ўзаро фикр ва тажриба алмашишларида катта аҳамият касб этиши, шубҳасиз. Шунингдек, бугунги янгича руҳий-маънавий босқичда мусиқанинг ҳаётимиздаги ўрни, олдимизда турган вазифалар ҳақида ҳам фикрлашиб олинади.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирининг биринчи ўринбосари Отаназар Матёқубов конференция қатнашчилари оммавий ахборот воситалари ходимларини қизиқтирган саволларга жавоб қайтардилар.

22 сентябр куни кечқурун эса пойтахтимизнинг **«Туркистон»** саройида фестивалнинг тантанали очилиш маросими бўлди. Унда сўзга чиққан Республика Вазирлар Маҳкамаси Раиси-

Давоми иккинчи бетда

СЎЗ ФЕСТИВАЛ ҚАТНАШЧИЛАРИГА

Мамлакатимизда илк бор ўтказилаётган Халқаро симфоник мусиқа фестивалининг дастури, ижро даражаси ва меҳмонлар билдираётган фикрлар мусиқа байрамининг юксак савияда ўтаётганини кўрсатиб турибди. Биз фестивал қатнашчиларидан баъзилари билан суҳбатда бўлдик. Ўзбекистон Миллий симфоник оркестри дирижёри, композитор Анвар ЭРГАШЕВ билан суҳбатимиз шундай кечди:

— Анвар ака, фестивалда Сиз дирижёрлик қилган Мирсодиқ Тожиевнинг 4-симфонияси меҳмонлар томонидан олқишлар билан кутиб олинди. Ўзбек симфоник мусиқасининг кўрки бўлмиш ушбу асарни ижро этиш жараёни қандай кечди?

— Авваламбор, Мирсодиқ Тожиев менинг устозим. Унинг 4-симфониясидек муҳташам асари орқали марҳум устозимнинг маҳоратини ва шу билан бирга, ўзбек симфониясининг қиёфасини фестивалда намойиш этишга аҳд қилгандим. Буни уддалаганимиздан хурсандман.

— Фестивал дастурида жаҳон мусиқали намуналарига катта ўрин берилган. Бу асарлар хусусида фикрингиз?

— Шубҳасиз, композиторлар анжуман учун энг нодир асарларини тақдим этганлар. Илк бор ижро этилаётган Питер Чайлднинг **«Симфониетта»**, Валтер Чивитареаленинг **«4 скетчис»**, Ҳабибулла Раҳимовнинг концертино, Латифзоданинг симфонияси замонавий руҳи билан фестивални безади.

Чет эллик меҳмонлар фестивалга ўзларининг янги асарларини тақдим этдилар.

Ўзбекистон Бастакорлар уюшмаси раиси Рустам Абдуллаев бу ҳақда шундай деди:

— Чет эллик меҳмонлар мусиқий жамоаларимизнинг ижро маҳоратига катта баҳо бердилар. Оркестрларимиз меҳмонларнинг асарларини кам сонли репетициялар билан тез суръатда ўрганиб, саҳнага аъло даражада олиб чиққанлари меҳмонларни қойил қолдирди.

АҚШдан ташриф буюрган жаноб Питер ЧАЙЛД ўз фикрини шундай ифодалади:

— Менинг камер оркестр учун «Симфониетта» асарим илк бор айнан Сизнинг ватанингизда ижро этилганидан беҳад мамнунман. Негаки, ўзбек ижрочилари уни тез ўрганиб, бекамикўст саҳнага олиб чиқдилар ва асаримнинг муваффақиятида уларнинг хизмати катта бўлди.

Корея Миллий санъат ва мусиқа университети профессори, композитор Ли Геон Ёнг Тошкентга илк бор фестивал туфайли ташриф буюрди:

— Биласизми, мамлакатингизда илк бор бўлишимга қарамай, ўзимни қадрдонлар орасида юргандек ҳис этяпман, — деди у. Очиғи, шу кунга қадар ўзбек мусиқаси билан яхши таниш эмас эдим. Шунинг учун ҳам фестивалда қатнашишга жон деб рози бўлдим. Айнан шу тадбир кунларида ўзбек мусиқаси, композиторлари, мусиқашунослари билан танишиб, ижодларидан хабардор бўлиш имкони туғилди. Шунинг учун ҳам фестивалда қатнашиш мен учун қизиқарли. Фестивал дастурида менинг симфоник оркестр учун корейс деҳқон куйига ёзилган «Вариациялар» асарим ижро этилади.

Кўриб турганимиздек, фестивал ўзбек мусиқа санъатини дунёга намойиш этибгина қолмай, балки ўзбек санъаткорлари учун ҳам маҳорат синови бўлди.

Ойдин АБДУЛЛАЕВА

Шеърий лаҳза

ОГАҲИЙ

КЎЗИМНИ РАВШАН АЙЛАДИ

Шукрким, гардун тараҳҳум расмини фан айлади,
Бир қуёш рухсоридин кўзимни равшан айлади.

Ёрутурға тийра кулбамни тараб анворидин,
Матлабим шамъи шабистонимни маскан айлади.

Интизор ила қарорғон кўзларим ёрутғали,
Ул кўзим нури юзини партав афкан айлади.

Ҳажри баҳридин чиқиб бу кун муродим гавҳари,
Жони вайронимни васли бирла маҳзан айлади.

Сели кулфатдин бузулғон хотирим вайронасин
Шодлиғ меъмори маъмуру музайян айлади.

Очилиб комим гули беҳжат баҳори файзидин,
Жаннат осо ишратим базмини гулшан айлади.

Соқийи даврон тутуб мақсад майи гулгунини
Базми айшим равза боғидек мулавван айлади.

Ул май ичра жилва айлаб ул бути наврас юзи,
Оллида ошуфта кўнглумни бараҳман айлади.

Не сўрарсиз Огаҳийдин ҳолининг кайфиятин —
Ким, тилин ҳайрат ҳужуми лолу алкан айлади.

БАҒРИ КЕНГНИНГ ДЎСТИ КЎП

Халқимизда «Бағри кенгнинг дўсти кўп», деган ҳикмат бор. Йил сайин тараққиёти юксалаётган давлатимизнинг ҳам дўстлари сафи кенгайиб бормоқда. Юртимизда Корея республикаси маданияти ҳафталигининг ўтиши фикримиз далилидир.

21 сентябр куни Республика Бадиий Академияси Санъатшунослик илмий тадқиқот институтига тўпланганлар ажойиб тадбирнинг гувоҳи бўлдилар. Маросимда академия раҳбарияти, таниқли ўзбек санъаткорлари билан биргаликда Кореянинг Ўзбекистондаги фавқулодда ва мухтор элчиси Чэ Эн Ха, Корея республикаси Рассомлар ассоциацияси директори вазифасини бажарувчи жаноб Хон Хэм Сан, профессор Ли Ген Ян, Давлат мукофоти совриндорлари Хе Чан, Ким Ён Гу ҳамда рассомлар Пак Ден Ок, Ким Сун Хи, Ди Ден Дя ва Тен Хо Енлар иштирок этдилар. Маросимни элчи Чэ Эн Ха жаноблари очиб, бу тадбирнинг катта аҳамиятини алоҳида таъкидлаб ўтди. Бадиий академия раиси Т. Қўзиев, академия бош илмий котиби А. Ҳакимов, таниқли рассом Р. Чориев ва бошқалар дил сўзларини изҳор этдилар. Бу ажойиб тадбир Корея ташкил топганлигининг 50 йиллиги ва Ўзбекистон мустақиллигининг 7 йиллигига бағишланди.

Кўргазмага қўйилган асарлар орасида кўп минг йиллик тарихга эга бўлган анъанавий Шарқ рассомлик санъати намуналарини кўриш мумкин. Асарларни томоша қилиб, ўз завқини шогирдлари билан ўртоқлашаётган санъатшунослик доктори, академик Рафаэл Тоқтошдан кўргазма ҳақидаги фикрларини сўрадик:

— Бу тадбир республикамизда тўрт йилдан буён мунтазам равишда ўтказиб келинмоқда. Тўрт йил давомида биз корейс санъатшунослари, рассомлари ёрдамида Шарқ маданиятининг юксак намуналари билан обдон танишиш имкониятига эга бўлдик. Юксак маҳорат билан ишланган асарларни кўрдик. Корейс бўлимида иккита классик йўналишдаги гўзал асарлар қўйилган. Биринчиси «Гохуа» — яъни эркин рангтасвир асарлари; иккинчиси «Гуньби» — серҳафсала, майин мўйқалам ишлатиш йўналишидир. Бошқа бир йўналиш ҳам бор. У асосан япон маданиятига доир бўлиб, уйғониш даврининг «Мейдзи» йўналишидадир. Бу ерда ўзбек рассомларининг асарлари ҳам бор. Улар кўпроқ миллий, абстракт ва бошқа йўналишдаги юксак маҳорат билан ишланган асарлардир.

Кўргазманинг очилиш маросими олдидан Корейс делегацияси раҳбари Хон Хэм Сам журналистларни қизиқтирган саволларга берган жавобида ҳам ана шу йўналишлар, юксак истеъдодли мўйқалам соҳиблари ижоди билан қисқача таништириб ўтди.

Ташриф режасида қадим обидалар масканлари бўлмиш Самарқанд ва Бухоро шаҳарларини зиёрат қилиш ҳамда Чимён дам олиш зонасида бўлиш ҳам кўзда тутилган. Бир ҳафта давом этадиган бу байрамда Корейс бадиий адабиёти ва фотосуратлар кўргазмаси ҳам бўлади. Бунда сиз Корея иқтисодиётининг ривожланиш жараёнини акс эттирган адабиётлар, фотосюжетлар, плакатлар ва компакт дискларга ёзилган маълумотномалар билан танишиш имконига эга бўласиз. Корейс кинематографчилари томонидан суратга олинган филмлар намойиш этилади. Шунингдек, таэквандо ва бошқа корейс миллий спорт ўйинлари намойиш этилади. Хуллас, Корея маданият кунлари дастури ранг-баранг тадбирларга бой.

ҲУСНИДДИН

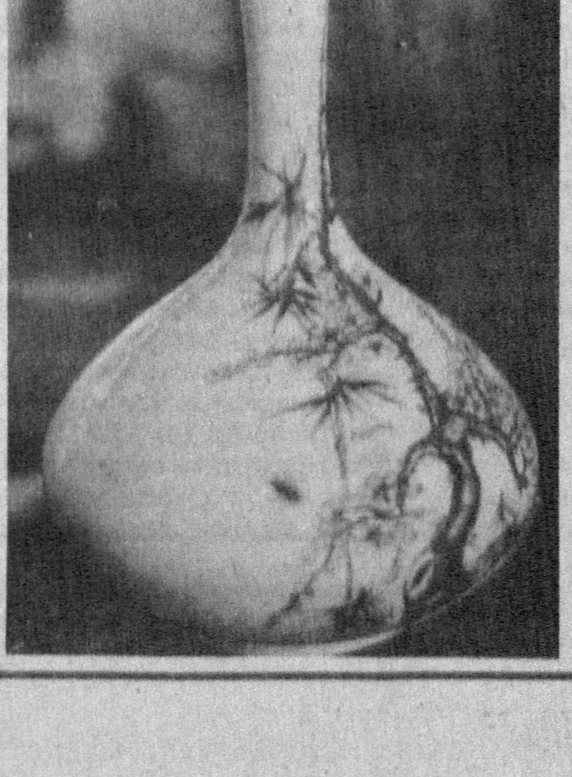

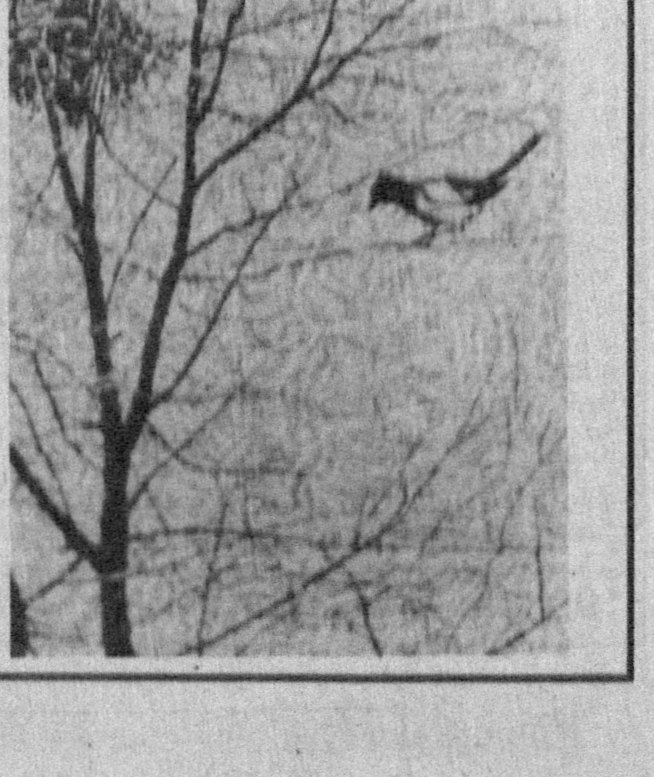

КУТУБХОНАЧИЛАР КЕНГАШИ

Бухорода кутубхона ходимларининг Республика семинар-кенгаши бўлди. «Услубий ишлар бугун ва эртага» мавзуида ўтказилган кенгашда вилоятлардаги илмий ва болалар кутубхоналарининг раҳбар ходимлари иштирок этишди.

Абу Али ибн Сино номидаги вилоят кутубхонасида бўлган кенгашни Бухоро вилояти Маданият ишлари бошқармаси бошлиғи Ҳикмат Ражабов очди. Вилоят ҳокими ўринбосари Нуриддин Очилов кенгаш қатнашчиларини қизғин қутлади. Республика Маданият ишлари вазирлиги маданий-маърифий ишлар ва халқ ижодиёти бошқармаси бошлиғи ўринбосари Ғулом Нарзуллаев семинар-кенгашнинг мақсад ва вазифалари тўғрисида сўзлади.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Республикаси Давлат кутубхонасининг бош кутубхоначиси Зулхумор Рўзиева «Услубий ишларнинг истиқболли йўналишлари», Республика давлат болалар кутубхонаси бўлим мудири Ойгул Раҳимова «Кутубхона оила хизматида», Бухоро вилоят кутубхонаси ходими Бозоргул Ўринова ва навоийлик услубшунос Назира Эшқобиловалар «Миллий урф-одатлар ва анъаналарнинг тикланишида кутубхоналарда ўлкашунослик ишининг роли», андижонлик бош кутубхоначи Соҳиба Шокирова «Кутубхона ходимларининг малакасини ошириш шакллари», Андижон вилоят кутубхонаси директори Замирахон Исмоилова «Бизнес ва кутубхона» мавзуида маърузалар қилдилар.

Кенгаш дастурига асосан «Кутубхоналарга китобхонларни жалб қилишда рекламалардан фойдаланиш» мавзуида ишбилармонлик ўйинлари, «Ҳадис илмининг султони» Имом ал-Бухорий меросини ўрганиш бўйича қизиқарли савол-жавоблар йиғилганларда янги иш услубларини ўзлаштиришга қизиқиш уйғотди.

Кенгаш иштирокчилари Бухоро ва Ромитон туманлари марказий ва болалар кутубхоналарида Наршахий ва Фирдавсий зиё масканлари фаолияти билан яқиндан танишдилар.

Муҳиба ҲАМИДОВА

МИСР ЭҲРОМЛАРИДАН ҚАРИРОҚ....

ЭССЕ

Тарих ва тақдир

Эркин САМАНДАР

ТУРТКИ

Хиванинг 2500 йиллик айёми эди. Кўҳна Арк олдидаги шоҳона безатилган майдонда айтилган кўп маънили гаплардан биттаси қалбимни айниқса тўлқинга солди. У ҳам бўлса «Давлатчилигимиз тарихи айни Хоразмдан бошланган», деган теран хулоса эди.

Бу ҳақиқатни бир тарихчилар айтмаган ва бирлари айтолмаган эди, юртбоши ўзи айтди. Кейинроқ тарихчилар, олимлар билан Девонда бўлиб ўтган учрашувда бу гап такрор қайд этилди.

Хаёлимдан Ғафур Ғуломнинг қуйидаги ҳикмати кечди:
Қадим ўзбек халқисан, асл одам авлоди:
Миср эҳромларидан тарихинг қарироқдир.
Хоразмнинг ҳар ғиштида боболарнинг ижоди
Англо-саксонлардан анча юқорироқдир.
Бизда логарифманинг мушкул муаммолари
Қўлдаги бармоқлардай оддий қилинганда ҳал,
Олий ирқ даъвогари Черчилнинг боболари
Ҳатто санай олмасди ўн бармоқни мукаммал.

Ва кўнглимда кўҳна Хоразм ҳақида, тарихимиз ҳақида ўз билдигимча Сўз айтиш истаги туғилди.

1. Ичон қалъадаги оловхона

...Ер юзида Хива қад ростлагач, унда барпо этилган хужраларнинг биринчиси кароматгўй бобонинг кулбаси бўлди. Бобонинг жуссаси ҳайбатли, оппоқ сочи елкасига тушган, соқоли кўксини қоплаган, бошдан то оёқ оқ кийингувчи эдилар. Эртага бўладиган ҳодисаларни бугун айтиб берардилар, кароматлари ҳаддан зиёда эди.

Бир одатлари шу эдики, оловни хуш кўрардилар. Ўчоғида туну кун олов ёниб тургувчи эди. Йирик-йирик чўғларнинг устига енгил кул тортиб, ўчмас қилиб, ўзлари ўтин терган қумга чиқиб кетардилар. Ўтиннинг шоҳи саксовул деб, шундан бошқасига қарамас эдилар. Саксовулдан хуш ҳидлар таралганидан бўлак чўғи вақтга бардошли, тафти тундан тунга етиб борарди.

Қалъа аҳлининг тенг ярми ўчоғига чўғни Бободан олгувчи эди. Тонг-саҳардан Бобонинг кулбасига одамлар оқиб келаверар, ўчоқдаги лахча чўғлардан юзлари қизарган Бобога ҳурмат бажо этиб, тузидан тортиб, ўтидан олиб кетишаверарди. У мозийдан шундай ғаройиб ҳикоятлар сўйлардики, ундан нафақат одамлар, балки ўчоқда ёниб тугаётган саксовул ҳам тафт олиб, қайта чўғланар эди.

Оловхона халқнинг зиёратгоҳига айланганини кўриб шоҳ унинг ёнида Арк қурди.

Йиллар кетидан йиллар ўтиб, не-не ҳукмдорлар тахтга минмади, бари шу Аркда, Бобо оловхонаси пойида макон тутди. Кароматгўй бобонинг ўрнида унинг авлодлари олов ёқиб, муқаддас маскан довруғини оламга таратдилар. Тилларда у Оқ шайх бобо оловхонаси номи билан машҳур.

Ичон қалъа девори билан битта қилиб қурилган, тўрт қавати зиёратгоҳнинг биринчи қавати ернинг остида, унга йигирма икки зинапояни босиб тушилади, торгина битта эшигидан бўлак на дераза, на туйнуги бор, зим-зиё хонани фақат доимо ёниб тургувчи олов ёритади. Унинг устида Оқ шайх бобонинг истиқомат ҳужраси, қолган икки қавати очиқ айвон тарзида қалъа девори устида тикланган. Ундан шаҳар гўшаларида ивирсиган чумолини-да кўрса бўлар.

Айтадиларки, ушбу оловхонанинг чўғи Зардўштнинг айнан ўз оловидан олинган экан. Шу ҳам аёнки, Зардўштга ҳақ Сўз деганини Эзгулик илоҳи Ахурамазда Хоразмга келган ва «Авесто» энг қадимий заминлардан бири бўлмиш шу муқаддас тупроқда, Амударё соҳилида битилган.

Хоразмнинг қон томири ҳисобланмиш Амударё ҳақида «Авесто»да (5-яшт) бундай мисралар бор:

Ў, Зардўшт, Сен унга —
Жўшқину улкан
Ва шифобахш Амуега
Таъзим бажо эт!

Ҳа, сержило ўтмишимиз кошонаси, буюк давлатчилигимиз қасрининг лойи шу қадим замин тупроғидан олинган, Амударё сувига қорилиб, ҳеч ўчмайдиган муқаддас оловда пишитилган!

2. Оловда ёнмас, сувда оқмас битиклар

Тарих зарварақларига битилган ҳақ Сўз худди оловда куймайдиган, сувда чўкмайдиган афсонавий қушга ўхшаб йиллар ва асрлар бўҳронидан безавол ўтиб келаверарkан. Йўқса, бундан уч минг йиллар муқаддам Хоразм ҳақида юнон олимлари, улардан кейинроқ хитой тарихчилари ва ўзимизнинг туркий алломалар билдирган фикрлар, илмий хулосалар бизгача етиб келармиди, жанг гирдобларида чўккан саройлар, салтанатлар ичида йўқ бўлиб кетмасдими!

Милоддан олдинги VII асрда милетлик Гекатий Хоразмнинг қудрати ва салоҳиятини тарихга рақам этганидан бери дунё неча марта агдар-тўнтар бўлмади, ахир! Лекин ҳалол ва чин Сўз бало-қазолар қаъридан соғ-омон чиқиб келаверди. Массагетлар жасорати ва матонати борасидаги бедахл фикрларни Гекатийдан икки юз йил сўнг буюк Геродот давом эттирди ва уни янада чуқурлаштирди.

Билдикки, Хоразм ўлкаси қадим-қадимдан обод бўлган. Хоразмликлар ҳамиша ўзига яқин ва узоқ қабила-уруғлар билан иттифоқ бўлиб яшашга интилганлар.

Билдикки, Хоразм минтақасида дербиклар, сакоравагалар, хорасмия каби йирик беш қабила елкама-елка, дўст-иноқ бўлиб яшаган. Массагетлар деб аталмиш бу қабилалар иттифоқи марказида ўтроқ маданият соҳиби бўлмиш Хорасмия қабиласи турган.

Тарихчилар отаси (Геродот)нинг Хоразмнинг ўтроқ маданияти тўғрисидаги фикрларига буюк ва беназир аллома Ал-Беруний урғу берган ҳолда ўлка аҳлининг чуқур илм соҳиби хам бўлганлигини алоҳида таъкид этди. Хоразм қадимдан ўз йил ҳисобига эга бўлганлигини бунинг далилларидан бири деб кўрсатди.

Унинг «Осор ул-боқия» асаридан олинган қуйидаги сўзларга эътибор беринг. «Хоразмликлар йил ҳисобини Искандардан аввалги 980 йилдан, яъни милоддан аввалги 1292 йилдан — Хоразмшоҳлар сулоласига асос солинган вақтдан қабул қилдилар».

Ана, энди оддий арифметика билан озгина шуғуллансак, давлатчилигимизга уч минг йилдан олдинроқ асос солингани аён бўлади!

3. Ал-Хоразмий ечган тилсим

У ҳали ўспирин, мўйлаби эндигина сабза урган йигитча эди. Ўзи туғилиб ўсган Хива кўчаларига сиғмай гоҳ Қорақум барханлари оша тинмай кезинар, гоҳ Амударё соҳилларига чиқиб, бевош тўлқинлар силсиласини кузатишни одат қилган эди.

Дарё у пайтларда бот-бот тошгувчи эди. У жунбушга келганида соҳил ва унинг яқинидаги шаҳар, ўрамларни ювиб кетар, ногаҳоний офатдан ёшу қари ҳалок бўлар, элнинг молу давлатини изн билмас гирдоблар ўз қаърига тортар эди.

Дарёнинг қандай ва қачон тошишини ҳеч ким билмас, тошқин тўсатдан бостириб келар, оддий кишилардан то подшоҳгача ҳамма аросатда қолгани қолган эди.

Хивадан соҳилга тез-тез қатнагувчи ўша ўспирин — Муҳаммад ал-Хоразмий танти ва телба (халқ ибораси) дарё билан биринчи бўлиб тиллашди. Оддий бир таёққа оддий чизиқларни чизиб, дарёга ташлаб қўйди-да оқимнинг ҳаҷмию тезлиги, «феъл-атворини» аниқлаб, қачон тошқин бўлажагини олдиндан айтиб берди.

Йигитчанинг башорати бир эмас, бир неча марта исботлангач, Хоразмшоҳ уни мамлакат пойтахти Котга, саройга олдириб, илм билан шуғулланиш имконини бекаму кўст яратиб берди.

Ёш олим ўзидан олдин яратилган илм асосларини чуқур эгаллаш, хусусан ҳинд ва юнон алломалари асарларини тадқиқ этишга киришди. Санскритни мукаммал эгаллаб, ҳиндларнинг фалакиётга оид «Синдҳинд» асарини таржима этди, унга янги боблар қўшиб, мустақил мукаммал китоб ҳолига келтирди. Ал-Хоразмий кашф этган ўнлик саноқ тизими шу асар орқали дунёга тарқалди.

Баногоҳ ёш олим бир неча кун саройда кўринмай қолади. Уни қидира-қидира охири Котдан 22 чақирим наридаги Қўйқирилган қалъаси харобаларидан топадилар. Унинг ўйчан кўзларида мамнуният учқунлари порларди. Милоддан олдинги IV асрда бунёд этилган бу қалъанинг бузилган гумбазлари остидан Ал-Хоразмий бир эмас, бирданига иккита расадхона қолдиқларини топган, суюнчи шундан эди.

Демакки, аждодларимиз милоддан олдинги даврларда ҳам расадхоналар қурганлар, осмон ёритқичларини кузатганлар, илм қопуларини очиб, кўк билан ернинг ўзаро боғлиқлик қонуниятларини ўрганганлар, оламнинг сир-синоатларини ечишга калит топганлар.

Қўйқирилган қалъасидаги тилсим калитини топган кунидан бошлаб Ал-Хоразмий эски расадхоналарни тиклаш ва янгисини қуриш иштиёқида фалакиёт илмлари оламига янада чуқурроқ шўнғиди.

Хоразмда расадхона қуриш унга насиб этмади. Бу орзусига У Бағдодда эришди. Иккита йирик расадхона қурилишига бошчилик қилди. Осмон ва ер юзининг батафсил харитаси — атласини тузишда олимларга етакчилик этиб, «Сурат ал-арз» («Ернинг сурати») рисоласини яратди.

Логарифманинг мушкул муаммоларини қўлдаги бармоқлардай оддий ҳал этган буюк бобокалонимиз номи дунё тургунча туражак!

4. Яхё Ғулом кашфиёти

Ҳали биз мактабларда Мисрми, Месопотамия суғорилиш тарихини ўрганмоқда эдик. Ҳали йирик тарихчи олимларимиз аллақайлардаги қоратупроқ ва ноқоратупроқ ерлар тажрибасини ёйиш билан машғул эдилар.

Шундай пайтда Яхё Ғулом худди Колумб Американи очгани каби бизга неча минг йиллик бўҳронлар ортида қолиб кетган «олис» Хоразмни кашф этиб берди. Ҳа, фақат унинг суғорилиш тарихинигина эмас, балки ўзини, борлиғини очиб, чанг-чунгини артиб, бус-бутунича кўрсатди.

Китоб ёзилган йилларда мозий ҳақида гап кетгудек бўлса, уни «уриб» бериш расм эди. Энг қадимги қалъаларнинг қолдиқларини ипидан игнасигача текширган, Хоразмнинг бурчак-бурчакларигача бир неча марта илмий экспедициялар уюштириб, ёпиғлиқ қозонни очган бизнинг академигимиз ҳақиқат йўлидан борди, тарих қандай бўлган бўлса шундайича кўрсатиб берди. Қулдорлик жамияти ҳақида гапиратуриб, мана, у нима дейди: «Қадимги қулдорлик жамиятида Хоразмдаги суғориш иншоотлари ўз даврининг энг илғор суғориш иншоотлари бўлган».

Ёки, милоддан олдинги биринчи минг йилликнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётини тадқиқ этатуриб бундай ёзади: «Хоразмда катта сув иншоотлари қурилиб, шаҳарлар ҳаёти барқ урган, Хоразм давлати гуллаб яшнаган».

Ҳақиқатни айтиш соғлом муҳитда оддий гап, аммо қалтис шароитда қаҳрамонликдир.

Пойтахт кўҳна Урганчдан Хивага кўчирилган йилларда Абулғози Баҳодирхоннинг ер ва сув ислоҳотини амалга ошириш тажрибаси бу жиҳатдан айниқса диққатга лойиқдир.

Абулғози Баҳодирхон тахтга чиққач, ишни ер ва сув ислоҳидан бошладики, унга мувофиқ барча қавм-уруғлар тўртта тўпага бирлашди, яъни уйғур ва найманлар бир тўпа, қўнғирот ва қиётлар бир, нукуз ва манғитлар бир, қангли ва қипчоқлар бир тўпа, улар ўзларига жами ўн тўрт уруғни жам этдилар. Мамлакат шимолидан то Оролгача бўлган ер ва сув иншоотлари уларга теппа-тенг тақсимлаб берилди.

Бу, аввало, уруғлар ўртасидаги ғавғо-жанжалларга барҳам беришни таъминлади, қолаверса, ер ва сувдан фойдаланишни тубдан яхшилаш имконини яратди. Мўғул истилосидан кейин биринчи бор мамлакат росмана қаддини ростлаб, чинакам ривожланиш йўлига ўтди.

Абулғози Баҳодирхоннинг Урганч-Орна каналини қаздириб, янги Урганч шаҳрига асос солгани, Ёрмиш каналини барпо этиб, янги Кот қалъасини қурдиргани, Ғозовот каналини бунёдга келтириб, Ғозовот қалъасини яратгани каби мисоллар орқали муаллиф суғориш ишининг мамлакат ҳаётидаги муҳим ўрнини босқичма-босқич ёритган.

Китобда келтирилган халқ оғзаки ижоди дурдоналари ўзи бир кашфиёт, афсона ва ривоятлар, нақл ва ҳикоятлар ўзи бир кашфиёт!

5. Ёлғоннинг умри қисқа

Ўтмишимизни қора дегувчилар муттасил тош отиб келган сиймолардан бири — султон Жалолиддин Мангуберди. Мўғул истилочиларига қарши шердек курашиб, номи тилларда достон бўлган бу афсонавий саркардага қандай айблар қўйишмади, ахир. Золим шоҳ, варвар, босқинчи ва ҳоказо. Фашизм босқини вақтида жангчилар руҳини кўтариш умиди билан Жалолиддин тимсолида қаҳрамонликни улуғлаб драма ёзган М. Шайхзода қанча азиятлар чекмади дейсиз. Шоир Грузия душманини мадҳ этган эмиш...

Жалолиддиннинг Гуржистонга ва Озарбойжонга юриши борасида грузин ва озар совет ёзувчилари ўз вақтида китоблар ёзганлар. Г. Абашидзе ва Ўрдубодийнинг «Сўнгсиз тун», «Қилич ва қалам» романларида Жалолиддиннинг Гуржистон маликаси Русуданага ёзган мактубида уруш ҳақида эмас, балки иттифоқ тузиш борасида гап кетгани, султон маликага мўғулларга қарши биргаликда курашишни таклиф этгани, аммо рад жавоби олганини Абашидзе асосан тўғри акс эттирган эди. Урдубодий асари эса олимлар таъкид этишганидек самимият билан суғорилган.

Дарҳақиқат, султон Жалолиддин ўзга элларни босиб олишни асло кўзлаган эмас, балки ўша даврда Хоразмшоҳ қамровида бўлган, мўғул истилоси туфайли тарқаб кетган Хуросонни, Форс Ироғини қайта бирлаштириш, чегарадош гуржи элини унга иттифоқ этиб, қудратли қўшин тўплаб, Чингизхонга зарба беришни ўз олдига бош мақсад қилиб қўйган эди. Бунга эришиш учун ўрни келганида қилич ишлатилгани аён.

Шиддатли ва бемуроса саъй-ҳаракатлар, жангу жадаллар натижасида Жалолиддин Мангуберди кучли, ягона қўшин, бир байроқ остида бирлашган салтанат тузишга эришди ҳам. У (сўнгги Хоразмшоҳ) ўн йил давомида мустақил салтанат тепасида туриб мўғул босқинчиларига қарши муттасил кураш олиб борди.

Олис оролда армон билан жон берган отаси — Алоуддин Хоразмшоҳ жасадини Ардохон қалъасига кўчиртириб, буюк шоҳга монанд мақбара, Исфахонда эса унинг номига мадраса қурдирган ҳам ана шу шунқор ўғил Жалолиддин бўлади. Фақат унинг ўлимидан сўнггина муғуллар бу мақбарани бузиб, Хоразмшоҳ хокини топташга журъат этдилар.

Ўрни келганида шуни айтиш керакки, мўғуллар давру давроні ҳақида бир неча романлар ёзган йирик ёзувчи Ян Жалолиддин сиймосини тасвирлашда юмшоқроқ айтиладиган бўлса зиқналик қилган. «Чингизхон» романида Жалолиддиннинг сўнгги ўн йиллик жанговар ва жўшқин ҳаёти мутлақ пасайтириб кўрсатилиши, қўлидан айтарлик иш келмади дейилиши ўз тарихини андак билган китобхонни таажжубга солиши табиий.

Ёзувчи асосан Чингизхоннинг Туркистонни оёғи остига олиб тепкилашини тасвирлашга, Хоразмшоҳ ва унинг атрофидагиларни қўрқоқ, сотқин қилиб кўрсатишга урғу берган, халқнинг босқинчиларга қарши кураши, Ватан мустақиллиги йўлида жонини берган қаҳрамонларнинг шижоати четда қолиб кетган. Ўша давр ҳақида ҳаққоний асар ёзиш пайти келди.

Шу ўринда академик Бартолднинг Жалолиддин Мангуберди ҳақидаги айрим даъволари ҳам эътироз туғдиришини айтишим керак. Академик фикрича, Жалолиддин отаси Хоразмшоҳ раъйидан четлаган, ўзига тегишли Бамийан вилояти қўшини билан Чингизхонга қарши мустақил курашиши мумкин бўлатуриб, бу ишни қилмаган...

Ўйлаб кўринг, ярим миллионлик қўшиннинг жилови пойтахтда, Хоразмшоҳ қўлида бўлган бир пайтда салтанатга қарашли 400 қалъадан фақат Бамийаннинг ёлғиз ўзини ўзбошимча жангга ташлаш... мумкин эдими!

Бундай оддий гапларга академикларнинг ақли етмайди деб бўлмайди. Мақсад бошқа эканлиги — ўтмишимизни, тарихимизни, буюк сиймоларимизни қоралаш одат бўлганлиги ҳисобга олинса, ҳаммаси жой-жойига тушади.

6. Нуруллабойда... икки чинор

Нуруллабой — хоннинг Дешон қалъадаги ҳовли-қароргоҳи ва қабулхонаси жойлашган улкан боғ. Ана шу боғда бундан юз йигирма беш йил олдин ёнма-ён икки чинор экилган. Бири — Черкасский-Бекович, иккинчиси Перовский «шарафига»...

Номи ўз юрти — Россиядан олисда, чинорларда абадийлаштиришга қарор қилинган бу икки зотнинг кимлиги ва қилмиш-қидирмишлари тарихдан яхши аён.

...1713 йилда Пётр биринчи Амударёнинг эски ўзанида катта миқдордаги олтин заҳираси борлигидан хабар топади. Узоқ сўраш-суриштиришлар, муҳокамалардан сўнг 1716 йилда у Хивага экспедиция юбориш ҳақидаги фармонни имзолайди.

Экспедицияга раҳбар қилиб князь Черкасский-Бекович тайинланади ва унга Пётр биринчининг 13 пунктдан иборат инструкцияси топширилади. Унга биноан Амударёнинг эски ўзани ҳудудида хиваликлардан яширин равишда ҳарбий истеҳком қуриш, Хива хонини, ўз навбатида Бухоро амирини Россияга тобе этиш режалари бажарилиши зарур эди. Шу мақсадда 4 мингта яқин пиёда аскар ва кавалерия Бекович ихтиёрига берилди. Экспедициянинг умумий сони эса салкам 7 минг кишидан иборат эди.

1717 йилга келиб белгиланган минтақада бир эмас, учта ҳарбий истеҳком қуриб битказилгач, Бекович хонга катта совға-саломлар билан ўз вакилларини юбориб, экспедиция вазифаси икки мамлакат ўртасида «дўстона алоқалар» ўрнатишдан иборат эканлиги ва ўзининг ҳам Хивага элчи бўлиб етиб боражагини маълум қилди.

Хива хони Шерғозихон эса Пётр биринчининг машъум ниятидан аллақачон хабар топган ва экспедицияга ўзига хос совға — тузоқ тайёрлаб қўйишга ҳам улгурган эди. Шунга мувофиқ Шерғозихон ўз лашкари билан чегарага етиб борди ва бир-икки олишувдан сўнг Бековичга ўзаро сулҳ тузишни таклиф этди.

Хон таклифи қабул қилингач, Бекович қарийб 3 минг кишилик қўшини билан бамайлихотир Хивага ташриф буюрди. Шерғозихон унга айтди. Мунча аскарни жойлайдиган бино бизда йўқдир. Истасангиз, қўшинни гуруҳ-гуруҳларга бўлиб, навкарларнинг ҳовли-уйларига жойлаштирсак... Бековичга бу меҳмондўстлик маъқул келди.

Хон айтдигича бўлди. Ҳар навкар 5-10 солдатни ўз уйига олиб кетди ва ўша кечадаёқ Бековичдан тортиб қарийб барчаси қиличдан ўтказилди. (Ўша давр тарихчилари «терилари шилиб олинди» деб ёзадилар).

Пётр биринчининг режаси шу тариқа барбод бўлди ва Россия шундан кейин бир асрдан зиёдроқ вақт мобайнида Хивага «экспедиция» юборишни журъат этолгани йўқ.

Қанча сувлар оқиб ўтганидан сўнг 1839 йилга келиб еб тўймас рус генералларининг иштаҳалари тағин карнай бўлди. Генерал Перовский катта қўшин билан Хивани «ер билан бир қилиш» учун ўша йилнинг ноябр ойида йўлга чиқди.

Ўн икки ярим минг туяга артиллерия, турли-туман жанговар техника, Хиванинг бор дарвозаларини бир йўла портлатишга мўлжалланган замбараклар ортилган, минг-минг отлиқлар, пиёдалар тиш-тирноғигача қуролланиб олган эдилар.

Экспедиция қатнашчиси Косиревнинг ёзишича, саҳрода қишнинг совуқ кечиши ҳисобга олиниб, «аскарларнинг ёқаларига қуён териси қавилди, қулоқ-бурунларини совуқ олмасин деб юзларига ниқоб тайёрланди, одам қиёфаси сақланмоғи учун унга сукнадан бурунлар чатиб тикилди. Бутун қўшин ғойибдан пайдо бўлган арвоҳлар легионига ўхшарди».

Офицерлар-ку пахталик шимларини запаси билан олиб олган эдилар...

Лекин қиш генераллар ўйлаганидан совуқроқ келди. Гўё қўшиннинг қадам босганини сезгандек саҳро баногоҳ музга айланди. Мисли кўрилмаган қалин қор ёғиб изғирин қўпди. Декабр ойига келиб совуқ 40 даражага кўтарилди.

Иссиқ ниқоблар қулоқ-бурунларни сақлашга ёрдам беролмай қолди, тунги қоровуллар турган жойларида тарашадек қотди, от-туялар ипларини узиб тум-тарақай қоча бошлади, муз игначалар офицерлар кийиб олган пахталик иштонларнинг чок-чокларига кириб борди...

Йўл яримлаб қолган, олдинга юришнинг иложи йўқ, орқага қайтиш ҳам ҳалокатли, битта жойда туриш эса ўлим дегани эди.

Қўшиннинг учдан икки қисмини қор остларида қолдирган Перовский олти ой деганда чиққан жойига қайтиб борди.

Ёзувчи Пикуль ўзининг «Этюды о былом» китобида буларни батафсил тасвир этар экан, бутун айбни қаҳратон қишнинг бўйнига қўяди, агар қор-бўрон қўпмаганида рус армияси ундоқ қилардию мундоқ қиларди деган сафсатага берилади.

Қишнинг ниҳоятда қаттиқ келгани тўғри. Лекин қўшин мағлубиятининг асл сабаби бу эмас эди.

Хива хони Оллоқулихон совуқ бошланмасидан олдиноқ ҳимоя чораларини кўриб қўйган, ботир йигитлардан иборат черикларни ёвга қаршима-қарши юборган, улар Перовскийнинг дийдираган солдатларини бот-бот жаҳаннамга жўнатиб турган эдиларки, бу ҳақда гапиришга Пикулнинг орияти йўл бермаганга ўхшайди.

Лекин подшо Николай биринчи мағлубият сабабини англаб, Перовский иккинчи марта Хива юришига изн сўраганида «қўйинг, генерал, рус армиясини яна номусдан ўлдирманг» деган сўзлар билан таклифни қатъий рад этади.

Ҳар иккала юриш — Бекович ва Перовский экспедициялари ана шундай шармандагарчиликка учраган эди, аммо учинчи босқин... У 1873 йилда содир бўлди. Генерал фон Кауфманнинг кучли қурол-яроққа эга бўлган, Хивага уч томондан бостириб борган катта қўшини ниҳоят уни забт этди.

Ана, энди аламзада ёзувчининг яйрашини кўрсангиз... У рус қуроли кучига ҳамду санолар ўқиб, олдинги мағлубиятларни тасодиф ҳол дейишдан, ўзбек саркардалари, маърифат аҳли шаънига тош отишдан ўзини тиёлмайди. Амир Темур, Огаҳий каби даҳоларимиз ҳақида у айтган ярамас сўзларни тилга олишга ор қилади киши.

Кауфман эса ўтмиш қуролдошлари номини оқлашда ёлғонни ямламай ютган ёзувчидан ҳам ошиб тушади. Нуруллабойда юқорида айтилганидек икки чинор ниҳолини ўтқаздириб, Бекович ва Перовский хотираларини ўзича абадийлаштирмоқчи бўлади.

Шармандаликни яхши маънода абадийлаштириш мумкин эмас. Ўзганинг юртини топтаганларнинг доғларини ювиш, қорани оқ деб кўрсатиш мумкин эмас.

Йиллар ўтаверди, чинорлар ўсаверди. Биров уларни фалончининг чинори демади. Қўпориб ташлашни хаёлига ҳам келтирмади.

Аммо қизиллар келишгач, хон экдирган деб минглаган гужумларни кесдириб ташлашди, биргина Исломхўжанинг ҳовли-боғидан 500 га яқин қулоч етмас гужумларни вазир дарахтлари деб йиқиб нобуд қилишди. Лекин Нуруллабойдаги ўша икки чинорни негадир четлаб ўтишди...

СЎНГСЎЗ

Хоразмда суҳбатни гурунг дейди. Зиёфатни ташкил дейди. Дил тортган кишига «гал, бир гурунг босали» дейиш одат. Біровни сўрасангиз, агар у зиёфатга кетган бўлса, «уми, ташкилда» деб жавоб беришади.

Бир гал академик Азим Саъдуллаевни излаган эдим, «гурунгга гетган, чет эла» дейишди. Билсам, у комплекс потенциаллар назарияси бўйича лекция ўқиш учун Швецияга кетган, навбатдаги симпозиумда иштирок этаётган экан.

Жаҳон математиклари азалдан бир аргументли функциялар назариясига амал қилишарди. Асримизнинг етмишинчи йилларидан бошлаб Америка ва совет олимлари кўп аргументли функциялар назариясини ишлаб чиқишди. Бунда ўзбек олими Азим Саъдуллаев ҳам иштирок этди, «Комплекс аргументли функциялар назарияси» мавзуида Москвада докторлик диссертациясини ҳимоя қилди.

Ушбу назария бора-бора Франция, Швеция, Канада ва бошқа қатор мамлакатларда ҳам илдиз отди. Унинг «уруғини» Ўзбекистонга олиб келган олим шу Азим Саъдуллаев бўлади.

Бугунги кунда у Урганч Давлат университетининг ректори, Ўзбекистон Фанлар Академиясининг академиги, Республика Олий Мажлисининг депутати.

Эндиликда унинг кўп вақти ўзи раиси бўлмиш Маъмун академиясининг ишларига сарф бўлмоқда. Академия олимлари фаннинг янги уфқлари сари дадил қадам қўймоқдалар.

Ҳа, Ал-Хоразмий авлодлари, издошлари борлар, ишлаяптилар!

МАЙКЛ БЕРКУТНИНГ ТОШКЕНТДАГИ ПРЕМЕРАСИ

Эндиликда ўзбек санъаткорларининг чет элга чиқишлари ёки чет элдан ташриф буюрган санъаткорларнинг театрларимиз саҳналарида асарлар қўйишлари оддий ҳолга айланиб қолди. Куни кеча шундай воқеалардан бирининг гувоҳи бўлдик. Англиядан ташриф буюрган балетмейстер Майкл Беркут Алишер Навоий номидаги давлат академик Катта театри саҳнасида янги асар устидаги ишларини ниҳоясига етказди. Шу муносабат билан театрда матбуот анжумани бўлди.

Конференцияни театр директори Бернора Қориева очиб, Майкл Беркут ҳамда унинг янги спектакли ҳақида ахборот берди.

— Англияда бўлган чоғимда, — деди Б. Қориева, — бу санъаткорнинг иши билан танишиб, унинг муваффақиятларига гувоҳ бўлганман. Ўшанда мен уни Тошкентда ҳамкорликда ишлашга таклиф қилгандим. Бугун мана кўриб турганингиздек, «Ўзбекистон ҳаво йўллари» ва «Кока-кола» қўшма корхонаси ҳомийлигида бир ой мобайнида театримизда ижодий иш олиб борган Майкл Беркут спектаклни ниҳоясига етказди. Спектаклнинг халқаро симфоник мусиқа фестивали кунлари якунланиши бизнинг анжуманга совғамиздир.

Шуни айтиш керакки, Майкл Беркут нафақат балетмейстер, балки олим ҳамдир. У санъатшунослик фанлари доктори, халқ рақсларига бағишланган илмий ишлари кенг жамоатчиликка маълум.

М. Беркут Лондондаги Қироллик балет мактабида хореограф-балетмейстер сифатида фаолият кўрсатади. Глинканинг «Иван Сусанин», Делибнинг «Лакмэ», Бизенинг «Кармен», Чайковскийнинг «Пиковая дама» опералариға композициялар қўйган.

Майкл Беркут Тошкентда бир ой давомида А. Бородиннинг «Княз Игорь» операсининг иккинчи акти — «Қипчоқлар қароргоҳи» вокал-хореографик композициясини саҳнага қўйди.

Балетмейстер журналистларнинг кўплаб саволларига батафсил жавоб қайтарди. Хусусан, у ўзбек опера ва балет санъати ҳақида ҳаяжонланиб сўзлади:

— Мен бу ерга биринчи марта бундан қирқ йил аввал келгандим. Кейин ҳам бир неча бор ташриф буюрганман. Ҳар сафар Тошкентга келганимда яхши-яхши янгиликларнинг гувоҳи бўламан. Мен юртингизни, энг аввало, қадимий маданият ўчоғи сифатида ҳурмат қиламан.

Шуни айтишим керакки, Ўзбекистоннинг ўзига хос опера ва балет мактаби бор. Буни мен хореография олий ўқув юртидан спектакл учун ўғил ва қизларни танлаганимда яққол сездим. Ўқув юртининг кўлами, ўқитувчилар таркиби ва ўқитиш жараёнини кўриб ҳайратландим. Сизнинг ютуғингиз шундаки, бу ерда театрнинг ўз муқим манзили, ана шу манзилда ишлайдиган шаклланган жамоаси бор. Чет элда эса битта давлат театри бўлиб, қолганларининг муқим биноси бўлмайди. Шунинг учун ҳам у ерда бирор спектаклни саҳнага қўйиш мушкулроқ. Бу ерда ҳамма техник ва ижодий имкониятлар, шароитлар муҳайё. Ижрочиларнинг таркиби ҳам кўнгилдагидек. Бир сўз билан айтганда, мен ўзим ўйлаган мақсадларни юзага чиқаришга, ўзим истаган вокал-хореографик саҳна асари яратишга муваффақ бўлдим.

Шунингдек, Майкл Беркут опера ва балет санъатининг бундан буёнги тақдири, унинг келажаги ҳақидаги ҳамда бу санъатнинг кишилар маданий-маънавий, руҳий оламида тутган ўрни борасидаги фикр-мулоҳазалари билан ҳам ўртоқлашди.

Матбуот анжумани сўнгида Б. Қориева йиғилганларни 30 сентябрда премераси бўладиган «Қипчоқлар қароргоҳи» спектаклидан ташқари, яна бир янги асар премерасига ҳозирлик кўрилаётганидан ҳам огоҳ этди:

— Театримизнинг ўзбек труппаси, буюк бобомиз ал-Фарғоний таваллудининг 1200 йиллигига бағишлаб, Мустафо Бафоевнинг «Ал-Фарғоний» операси устидаги ишларни якунламоқда. Бу спектакл премерасига сизларни 22 октябр куни таклиф этамиз.

А. СУЛАЙМОНОВ.

ОҲАНГЛАРНИНГ СИРЛИ ОЛАМИ

Боши биринчи бетда

нинг ўринбосари Дилбар Ғуломова фестивал меҳмонлари, қатнашчилари ва мусиқа ихлосмандларини катта байрам билан муборакбод этди. Шундан кейин «Туркистон» саройи узра ўзбек композитори Мутал Бурхоновнинг шоир Абдулла Орипов шеърига басталанган «Алишер Навоийга қасида»си янгради. Франциялик Н. Бакрининг виолончел ва торли оркекстр учун «Фолия» асари, Ф. Абдуллаевнинг фортепиано ва симфоник оркестр учун 3-концерти, тожикистонлик Т. Шаҳидийнинг торли чолғулар оркестри учун 2-концерти, АҚШдан П. Чайлднинг торли чолғулар оркести учун «Симфониетта»си, М. Тожиевнинг 4-симфонияси каби машҳур симфоник асарлар ижро этилди. Уларни Ўзбекистон Миллий симфоник оркестри дирижёрлари Қ. Усмонов, Д. Виллиенкорт (Франция), А. Эргашев, В. Неймер бошчилигида маҳорат билан чалдилар. Симфоник мусиқа концертини Ўзбекистон халқ артисти Теша Мўминов олиб борди.

Фестивалнинг очилиш маросимида Ўзбекистон Республикаси Президентининг давлат маслаҳатчиси Н. Жўраев қатнашди.

23 сентябр куни Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваториясининг катта залида камер-чолғу мусиқаси концерти бўлди. Концертда Д. Сайдаминова, Н. Зокиров, С. Карим Ҳожи, Ф. Янов-Яновский, Л. Муждабоева, В. Чивитареале (Люксембург), Жан Риве (Франция), Р. Баёзов (Болгария), Ю. Мордухаев (АҚШ), К. Накажима (Япония), В. Даннибале (Италия), Р. Ражабов (Туркманистон) каби композиторлар асарлари янгради. Кечқурун эса ушбу залда камер

асарлар ижро этилди.

Кеча Алишер Навоий номидаги Катта академик театрида фестивал қатнашчилари иштирокида катта концерт бўлди. Унда Ўзбекистон композиторлари асарлари билан бирга Я. Рятс, В. Гаврилин, К. Нагасава, Риад-аз Сумбати, У. Ҳожибеков каби чет эл композиторларининг асарлари ҳам ижро этилди. Асарлар «Сўғдиёна» ўзбек чолғу камер оркестри, «Ўзбекистон ёш истеъдодлари» камер оркестри ижросида янгради.

Консерваториянинг катта ва кичик залларида, «Туркистон» саройида бўладиган концертлар ҳам симфоник мусиқа ихлосмандларига ҳузур бағишлайди. Бу концертларда С. Еркинбоев, А. Латифзода, Ли Геон Ёнг, Ялчин Тўра, В. Премананда, С. Осмонов каби композиторларнинг турли мавзулардаги асарлари янграйди.

Фестивал қатнашчилари концерт дастурларидан ташқари, турли учрашувлар ва бошқа маданий тадбирларда ҳам қатнашмоқдалар. Айниқса, қадимий ва навқирон Самарқанд шаҳрига саёҳат меҳмонларда катта таассурот қолдириши шубҳасиз. Меҳмонлар ва фестивал қатнашчилари шаҳарнинг қадимий меъморий обидалари билан танишиб, меҳнаткашлар симфоник мусиқа ишқибозлари билан учрашадилар.

Г.УМАРОВА

ОРКЕСТРНИНГ КАМОЛОТ ЙЎЛИ

Фестивал дастурида қатнашаётган мусиқий жамоалардан бири Ўзбекистон телерадиокомпаниясининг камер оркестридир. Мазкур жамоа 1974 йили ташкил этилган, унинг таркибида республика ва халқаро танловларнинг совриндорлари, профессионал ижрочилар фаолият кўрсатмоқда. Ўтган йиллар оркестр учун изланиш, шаклланиш ва камолот палласи бўлди.

Оркестр кенг концерт фаолиятини олиб боради. У бир қатор халқаро мусиқа анжуманларида, жумладан, Москва, Самарқанд, Душанба ва Тошкент шаҳарларида ўтказилган фестивалларда ўз маҳоратини намойиш этган.

Оркестр ижроси классик услубга ниҳоятда яқин. Жамоа созандалари ижроси нафислиги, профессионал маҳорати билан ажралиб туради.

Оркестрнинг концерт дастури бой ва ранг-баранг. Унда рус, чет эл мумтоз композиторлари ижодидан ташқари, замонавий Оврупо, Осиё ва Америка муаллифларининг асарлари ҳам бор. Шунингдек, Марказий Осиё ижодкорларининг асарлари ҳам дастурдан алоҳида ўрин эгаллаган. «Мелодия» фирмаси томонидан чиқарилган оркестр ижросидаги 32та катта пластинка ёзуви, асосан Ўзбекистон, Тожикистон ва Туркманистон композиторлари асарларини қамраб олган.

Дирижёр Виктор Медюлянов раҳбарлик қилаётган ушбу жамоа фестивалга катта тайёргарлик кўрди. Оркестр мусиқа байрамида Анвар Эргашевнинг «Достонмюсик», Ҳабибулло Раҳимовнинг «Концертино», А. Мусаевнинг «Суруши дил» мақом-поэмаси, С. Абдинуровнинг «Отатурк», И. Стравинскийнинг «Апполон ва Мусагет» балетидан парчалар, М. Отахоновнинг «Наврўз ёғдулари», Ж. Родригонинг концерт каби ранг-баранг ва мураккаб асарларини мусиқа ихлосмандлари эътиборига тақдим этди.

ОЙДИН

Ватанимиз мустақиллиги ўтмишда миллат ва мамлакат шаънини улуғлаган буюк алломалар, улуғ саркардалар, миллий қаҳрамонларимизни эъзозлаш, уларнинг қадр-қимматини жойига қўйишга кенг йўл очди. Мустабид тузум йилларида Амир Темур, Заҳириддин Бобур, Жалолиддин Мангуберди каби буюк саркардаларимиз, Аҳмад ал-Фарғоний, Нажмиддин Кубро, Аҳмад Яссавий, Аз-Замахшарий, Имом ал-Бухорий каби халқимизнинг аллома фарзандлари ҳақида бор ҳақиқатни айтолмаган эдик.

Эндиликда она юртида ўз қадрини топаётган халқимизнинг даҳо фарзандлари таваллуд саналари нишонланаётганлиги, озод ватаннинг барча фуқаролари уларнинг маънавий ва илмий меросидан баҳраманд бўлаётганлиги истиқлолимиз шарофатидир. Бугун буюк саркарда Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллигини кенг нишонлаш ҳақида Республика Вазирлар Маҳкамасининг қарори эълон қилинганлиги ҳам халқимизнинг буюк фарзандлари шаънини улуғлаш, ёш авлодни оталар жасорати руҳида камол топтириш борасида қўйилаётган муборак қадамлардан яна бир далолатдир.

Жалолиддин Мангуберди Хоразм тарихидагина эмас, бутун Туркистон, бутун ўзбек миллий давлатчилиги тарихида ғоят муҳим ўрин тутувчи бетимсол тарихий шахсдир. Унинг Чингиз босқинчиларига қарши курашда кўрсатган бемисл қаҳрамонликлари неча асрларки жаҳон халқлари тилларида достон бўлиб келаяпти. Халқимизнинг минглаб асл фарзандлари Жалолиддин Мангуберди жасоратидан илҳомланиб, Ватан шарафини баланд тутмоқдалар, қаҳрамонлик сабоқларини олмоқдалар. Иккинчи жаҳон урушининг оловли йилларида ўзбек адибларининг Жалолиддин Мангуберди тарихига мурожаат этганлиги ҳам бежиз эмас. Чунки яқин ўтмишда ҳам халқимизнинг миллий қаҳрамони бўлган тарихий шахслар қисмати жасоратли ижодкорларни лоқайд қолдирмаган эди. Мақсуд Шайхзоданинг «Жалолиддин Мангуберди» асари ана шундай ижодий жасоратнинг мевасидир. Бироқ бу асарда ҳам даврнинг мафкуравий тазйиқлари туфайли Жалолиддин Мангубердининг тарихий ўрни тўлалигича очилмаган, асарнинг ўзи ҳам зарур даражада эътибор топмаган эди. Бугунги қарор халқимизнинг шонли фарзандини маънавий ҳаётимизга қайтариш, у ҳақда кўркам асарлар ёзиш, Жалолиддин Мангуберди жасоратини, унинг давлатчилигимиз тарихидаги буюк ўрнини бор ҳақиқатлари билан кўрсатишга хизмат қилиши шубҳасиздир.

Марҳабо, Жалолиддин Мангуберди!

Мақсуд ШАЙХЗОДА

ЖАЛОЛИДДИН МАНГУБЕРДИ

Тарихий фожиадан парча

Жалолиддин қароргоҳи. Чодирлар... Урушдан қайтган қуролли сарбозлар икки қатор саф тортиб туради. Зафар марши чалинади. Тўлқинли ва бардам музика оҳанги остида «Жалолиддин», «Жалолиддин!», деган табрик нидолари эшитилади. **Жалолиддин,** унинг орқасидан **Султонбегим, амирлар** ва **сардорлар** кириб келади.

Жалолиддин

Раҳмат сизга, сипоҳлар, раҳмат, амирлар,
Дам олинг, амирим кутинг, азамат эрлар.
(Аскарлар тарқалиб кетади.)

Насавий

Султонбегим кўрсатди улуғ жасорат,
Душманларга етказди зарар, маломат.

Султонбегим

Қарасам бир чеккада бир душман — аъён,
Бир танҳолик изларди бамисли қуён.
Тўғри отни солдириб айладим асир!

Жалолиддин

(шўх)
Сен менга сардор эдинг, энди бир вазир!
(Насавийга)
У асирни бу ёққа олиб келтиргил!
(Насавий чиқади)
Қани бўлса сендайин яна юз сингил.

Султонбегим

Ҳаммаси ҳам вазирми?

Жалолиддин

Йўқ, бу кўп мушкул.
Ҳар соҳиби мансабга фуқаро керак.

Султонбегим

Хўш, Биттасин чин севиб қолса-чи, юрак?

Жалолиддин

Наҳотки севмак гуноҳ? Мен кимдан ёмон?
Яхши севса яхшироқ урушар ўғлон.
Лекин Султонбегимдай бўлсин, вассалом,
Ҳусни, феъли сен билан баробар тамом!
(Султонбегимнинг қалпоғини кўтаради. Қалин кокиллари елкага тушади. Жалолиддин кокилларни қўлига олиб)
Яна бир шарт, кокили кокилинг монанд,
Менинг саркаш кўнглимга бўлолсин каманд.
(Асирни келтирадилар. У соядa. Юзи кўринмайди).

Султонбегим

Сени асир айлаган менман — бир аёл.
Сен ким?
(Асир жим).

Жалолиддин

Сен ким?
(Асир жим.)

Султонбегим

Баён айла, сен кимсан, мўғул нўёни?
Бергай токи жаззангни ҳукми раббоний!

Насавий

Бу сукут аломати — ризодир, сардор,
Айтинг, жазоси қандай жазодир, сардор!

Жалолиддин

Қонли ёвнинг жазоси — итлар ўлими!
(Асир тиз чўкади. Ёруғда юзи кўринади. Бу Бадриддин. Унинг бир қўлида суғурилган қилич, иккинчи қўлида кафан).

Бадриддин

Ҳеч қасдим йўқ, шу қилич ёдгорингиз,
Шу — кафаним, ўлдиринг, ихтиёрингиз!
Асир бўлиб тушувдим мўғулга ногоҳ,
Чунки ярадор эдим хоҳу ноҳоҳ.

Султонбегим

Йўқ, гапингиз ёлғондур, тўғрисин айтинг,
Мен биламан, сиз эмас амир Бадриддин!

Бадриддин

Боқинг, менман, унутмоқ шунча тез, эвоҳ!

Султонбегим

Сиз Бадриддин эмассиз, сиз Бадриддиншоҳ!
(Амир Бадриддинда ўзгариш.)
Муҳрингизда шундай-ку! Сиз Бадриддиншоҳ!

Насавий

Хиёнат деб аталар сиз қилган гуноҳ!

Бадриддин

(Султонбегимга)
Эслагин севгимизни, висол чоғларин,
Самарқанднинг ойдинли, гулзор боғларин!

Султонбегим

Қани ваъданг, вафодор бўлғаймен девдинг,
Маъшуқангнинг қалбими нажот умидинг?

Бадриддин

Олиҳимат дейдилар севги даргоҳин,
У ерда афв этарлар ошиқ гуноҳин!

Жалолиддин

(Бадриддинга)
Ватан, севги, садоқат назарингда ҳеч,
Ўйлаганинг тож бўлди сенинг эрта-кеч!
Сотдинг Темур Маликни, ишлатдинг найранг,
Сўйла, недур хоиннинг жазоси, сўйла!
(Бадриддин андишада, Худайчилар кирадилар.)

Худайчи

Хоразмшоҳ шу онда
Қалъаи «Сар жаҳон»да,
Яширинча омонда.
Куёвнинг аҳволидан —
Хабар олгач у шу дам —
Тартиб бўлди шу фармон:
Амирга амну омон.
Бўшатилсин тез куёв,
Қалъага борсин дарров!
(Фармонни Жалолиддинга беради. Бадриддин хурсанд. У Худайчига бир халтада олтин ташлайди).

Бадриддин

Аҳсан олло, олиҳиммат шоҳимизга офарин!
(Соқчилар уни узр билан бўшатмоқчи бўладилар. Жалолиддин бирдан қатъий қарор билан).

Жалолиддин

Модомики шоҳ жангдан қочар овора,
Фармони ҳам соқитдир, бу бир хатпора.
(Фармонни йиртиб ташлайди.)

Бадриддин

Шаҳаншоҳнинг амрига бу исёнкорлик,
Бу исломда фитнадур, оқ-падарлик!

Насавий

Шомонийлар бутига чўкинган «ислом!»

Жалолиддин

Чирик фармон йиртилар, йиртдим, вассалом!
(Худайчига)
Шундай нажоткор экан ҳазрати султон,
Нега қилар хоинга нажотни эҳсон?
Асоратда юраркан ҳарамхонаси,
Унга кимдур ўлканинг бир бегонаси?!
Йўқдур мендан бошқа ҳеч соҳиби фармон,
Огоҳ бўлгай азмимдан дарбадар султон!
(Худайчилар кетади.)

Насавий

На кун кўрган на кеча шундай даҳшатни,
Қурт ер экан ичидан кекса дарахтни!
Афсус, буюк бир давлат бўлса-да, Хоразм,
Тахтнишинлар бўлдилар беғайрат, беазм.

Жалолиддин

Буюр, синглим, ҳукмингни, буюр шу маҳал —
Ижро қилай ҳукмингни, буюр шу маҳал —
Ижро қилай ҳукмингни мен ҳам беҳаял!

Султонбегим

У ишқидан айниди, айнидим ундан,
Унинг юзин унутдим мен ўша кундан!
Шу қалбаки севги-чун топталди кўнглим,
Шу хорланган севгим дер: хабисга ўлим!
(Чодирдан чиқади.)

Жалолиддин

Аммо аблаҳ тулкининг яна айби бор:
Юртфурушлик учун у ўлсин икки бор —
Икки марта ўлдиргин буни жаллод тез,
Аввал ўқ-ла михлагин, сўнгра бошни кес!

Бадриддин

Мусулмонлар, қўйманглар, мен шоҳга домод!

Насавий

Домодликнинг ипини уздинг сен бадзод!

Жалолиддин

Калласини айлантир, кўрсин эл-диёр,
Билсинларки, хоинга шу оқибат бор!

Бадриддин

Тавба қилдим валиаҳд, умримни аянг,
Бу бир хато, жаҳолат, маъзурман дилтанг,
(Жалодлар Бадриддинни олиб чиқади.)

Жалолиддин

Қўрқоқ ўлар ҳар лаҳза, мард фақат бир гал.
Соя янглиғ юради биз билан ажал.
Ундан қочсанг қувади, қувсанг қочади,
Ялинмоқни, ажабо, борми ҳожати?

Насавий

Кошки ҳеч туғилмаса хоинлар дейман!

Жалолиддин

Туғилса ҳам бари бир қириб ҳайдайман!
Кўрганмисан, Насавий, Амударёда
Баъзан соҳил бўйида ётган бир хода
Тегишади сувларнинг саркаш лабига,
Шунда ўша ходани секин-оҳиста,
Қимирлатиб судрайди сувлар кўп уста.
Тепиб-тепиб ташлагач сувнинг бағрига,
Полвон дарё ортади уни сағрига —
Бўғиб, эзиб гирдобда ўйнатар тошлар,
Хоразм денгизига муттасил бошлар!
Мен ҳам Амударёман, ўжар, қасоскор,
Йўлларимда ҳар тўғон бўлур тор-тор,
Фармоним шу; дам олсин бир оз лашкарлар,
Янги ҳужум амрида кутсин хабарлар!
(Жалолиддин чодирга, Насавий бошқа томонга чиқиб кетади...)

***

Жалолиддин

(чодирдан чиқиб келиб)
Яна менинг уйқумга иблис қилди рашк,
Гўё жанжал... Балки бу сипоҳ қилган машқ!
Ҳафталар мобайнида мизғидим бир оз,
Тушлар кўрдим қайғули, ғамгин жонгудоз.
Ўлим мангу уйқудир дейди шоирлар,
Аччиқ хато: ўлмасдан буни ким билар?
Туш олами бир боғдур, хаёллар қушлар,
Аммо афсус гўрларга кирмайди тушлар!
Кўрдим чаман... Урганчда... Амударёда —
Арғувоний косада хушбўй бир бода,
Менга тутиб қадим дўст дер эди кулиб:
Кўп соғиндим, шаҳзода, сендан айрилиб!
Яна бир бор ичайлик, сувдан кечайлик...
Майни ичдим. У — Темур Малик!
Йиғламас деб ўйлайди мени одамлар,
Аммо чақмоқтошга ҳам қўнар шабнамлар.
Яшириб мен оламдан кўз ёшларимни,
Кечалари эслайман йўлдошларимни...

Мулозим

(югуриб киради.)
Сардор, бўлинг хабардор!
Тоғ йўлидан мўғуллар келмоқда, сардор.

Жалолиддин

Сафлаб қолган лашкарни, тузинглар тўғон!
Довонни эгаллаб тур, Элборс паҳлавон,
Орқамиз Жайҳун сойи ва ғурбат эллар,
Маҳкам туринг, бўлғайман ўзим сарлашкар!
(Ҳамма кетади, Жалолиддин ёлғиз. Султонбегим келади.)

Султонбегим

Оға, сиздан севинчи, азиз, меҳрибон —
Онам келди қалъадан эсон ва омон!

Жалолиддин

Ҳар чоқ хурсанд бўлай десанг, сингилжон,
Бир мусибат юз берар бизга ногаҳон.
Қочиб кетди амирлар, келмоқда мўғул,
Онасини шу ҳолда кутарми ўғил?
(Она келади. Маҳрам ашёларни чодирга киритади.)

Она

Сени кўрмак охири бўлди муяссар,
Ўғилгинам, энди мен ўлсам йўқ кадар!

Жалолиддин

(кучоқлаб)
Кулфатли бир лаҳзада ташриф буюрдинг,
Ёлғиз қолмиш майдонда, бил, Жалолиддин.
(Ўзича)
Онамни қутқазайми дарёдан ўтиб,
Ёхуд яна урушай сафларни тутиб?!
Яхши ўғил яхшими, ё яхши сардор?
Яхши ўғил майдонда тургай устивор!
(Онасига)
Ана, қара, яъжуждай бўлишиб ғужум —
Бир тўдага мўғуллар қилмоқда ҳужум.
Она, фотиҳа бер!
Бўлсун покиза дуонг жангда мададкор.

Она

Худо ёр бўлсин.

Жалолиддин

(Синглисига)
Посбон бўл онамга, жангга тайёр бўл!
(Онасини ўпиб кетади.)
Ҳужум қўшин, қон-қасос учун!
Қилични суғур, ғанимни ур!
(Султонбегим ва она тепаликдан уфққа қарайдилар.)

Султонбегим

Қара, оғам отини жангга суради.

Она

Кўзим яхши кўрмайди, дилим кўради!

Султонбегим

Қара, оғам шер каби зарба уради!

Она

Кўзим яхши кўрмайди, дилим кўради!

Султонбегим

Боқ, ўнг ёқда мўғуллар қочар паришон.

Она

Ёв онаси йиғласин, қирғин беомон!

Султонбегим

Оҳ, фалокат, сўл ёқдан қочиб афғонлар,
Душман ёққа ўтдилар, тез берай хабар!
(Кетади.)

Она

Энди қилай сизни деб қиблага дуо!
Шояд ижобат бўлғай ниёз — муддао.
(Дарё лабига бориб қўлларини осмонга кўтаради.)
Икки лочин етказиб бўлдим номдор:
Битта қизу бир ўғил — иккови сардор.
Битта сийна шунчалик парвариш қилур,
Битта она кўп қилса шунча иш қилур.
(Чодирга кириб кетади. Султонбегим қайтади.)

Султонбегим

Душман кўпдур бағоят, мусулмонлар оз,
Минг калхатга не қилур битта шунқорбоз?
(Кетмоқчи бўлур.)
Оғам билан ўлганим қўлма-қўл яхши!..
(йиғлаб)
Лекин онам, онам-чи... мен унга соқчи!

Она

(кириб келади.)
Буни бергин оғангга, айтгин, бу маъжун.
(Бир шиша беради.)
Билмасин, томиримдан олинган соф хун!
У очликка йўлиқса сафарда агар,
Бунинг битта ютуми унга жонпарвар.
Энди сизлар борингиз ғурбат элларга,
Тутқун ватан дардини чертиб дилларга.
Қайтиб келгач гўрларга солинг бир назар,
Балки унда сунбулу райҳонлар ўсар.
Мўғулларга бир оқсоч бўлишдан кўра
Балиқларга ем бўлсам — афзал минг карра.
Дунёга олдин келган, олдин ҳам кетар,
Яшашим етар!
(Ўзини сувга ташлайди. Султонбегим югуриб соҳилга йиқилади).

Султонбегим

Она, она, оҳ, даҳшат... Тўхтанг тўлқинлар!
Тўхта дарё, ҳеч онанг йўқмидир магар?

Жалолиддин

(Бир неча маҳрам билан қайтиб келади. Кўзи Султонбегимга тушади.)
Султонбегим, не бўлди, онамиз қани?

Султонбегим

(дарёни кўрсатиб)
У бир мурда, на гўр бор ва на кафани!

Жалолиддин

(Тиз чўкиб бошини ушлайди.)
Ватан дея курашдим, онадан кечдим,
Унисидан сут ичдим, бу деб қон ичдим.
Мудҳиш толе бермишдир Жалолга оллоҳ,
На она бор, на юрт бор, на лашкар, эвоҳ!..

***

Жалолиддин

Дарҳол, дарҳол эгарланг чопоғон тулпор!

Мулозим

Эгарлардан узилган жангда айиллар,
Дарёнинг суви тошқин, қутурмиш селлар!

Султонбегим

(Бирдан ханжарини чиқариб, ўз кокилларини кесади.)
Арқонга ҳам ярайди шу қалин кокил,
Ўн беш отга чиқади бемалол айил!
(Кокилини беради.)

Жалолиддин

Фидо этдинг ҳуснингни, баҳодир синглим!

Султонбегим

(Қалпоғини кийиб)
Кокил яна ўсгуси, бўлмасин ўлим!

Жалолиддин

Ғурбатларга йўл олмоқ учун мусибат,
Ғурбатда ҳам армондир Ватанга хизмат!
Ҳали адо бўлмапти улуғ ҳангома,
Насавий битирмасдан қолди жангнома.
Бир бўлсайди салтанат, эл-уруғлар бир,
Даҳшат сочиб бўлардик жангда оламгир.
Мангуликдан жой олган — яшар абадий,
Мен-ку, Мангубердиман, олам билади,
Кўкларданми, сувданми, ё ер тагидан,
Балки саҳро бағридан, тоғ этагидан,
Бир кун пайдо бўламан шу юрт, шу ерда,
Юрт шайдоси кўмилмас ғурбатда — гўрда.
Улуғвор ниятларга кор қилмас ажал,
Ким юртдан ёвни қувса — мендурман ўшал.
(Маҳрам киради.)

Маҳрам

Отлар тайёр, фурсат оз, тез бўлинг сардор,
(Узоқдан Элборснинг найи эшитилади. Жалолиддин синглисининг қўлини ушлаб).

Жалолиддин

Эшит, халқ ҳам у куйдай, мангу пойдор!
Биласанми, биз қайтар кунда у мақом
Йўлимизни белгилар! У кунга салом!
(Найнинг узоқдан чалинаётган садоси ва мўғулларнинг кучайиб турган нидоси асносида иккаласи жарга тушиб кетади).

Парда

Акиф АЗАЛП

НАВОИЙНИНГ МАШҲУР ТЎРТЛИГИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг 1997 йил, 1 август сонидаги «Навоийнинг номаълум туюғи» номли илмий ахборот, энг аввало, ўз сарлавҳаси билан эътиборни тортади. Унда илмий ходим Ҳ. Отажонов атоқли навоийшунос, профессор Ҳамид Сулаймон фикрига суяниб, Навоийнинг ҳозиргача топилмаган асарлари тўғрисида гап юритади ва Қўқондаги Ғафур Ғулом номли адабиёт музейида Алишер Навоий қўлёзма девонларини ўрганиш жараёнида унинг янги туюғи топилгани ҳақида маълумот беради. Кейин муаллиф бир қатор ҳозирги адабиётшунос ва матншуносларнинг номини тилга олиб, «топилма»ни уларнинг назаридан ўтказганлигини таъкидлайди ва ўз ахборотини шундай якунлайди:

«Қуйида Навоийнинг янги толпилган (?!) туюғи эътиборингизга ҳавола этилаётир. Туюқ матбуотда илк марта (?!) эълон қилинмоқда (ундовли сўроқлар бизники — А. А.).

ТУЮҚ

Эшитдим зулфинги
юздин кечибдур,
Дедимки: «Кеча
кундуздин кечибдур.
Агар юз ёшлуя раҳминг
келурса,
Мана ёшим икки юздин
кечибдур».

Шу сатрларни ўқиб, албатта, ахборот муаллифи ниятининг хайрихоҳлигига шубҳа қилмаса бўлади. Бироқ, афсуски, яхши ният билан илмий ҳақиқатнинг йўллари ҳамиша ҳам бир эмас. Шу боис илмий ҳақиқат тақозоси билан ахборотда ўртага қўйилган «янгилик»ка жиддий муносабат билдиришга тўғри келади.

Гап шундаки, ахборотда келтирилган тўртлик илмий-адабий жамоатчиликнинг диққат-эътиборига кам деганда бундан ярим аср олдин тақдим қилинган эди. Жумладан, уни меросимизнинг улкан билимдони Ҳоди Зариф томонидан тайёрланиб, 1944 йилда нашр этилган тўпламда (қаралсин: Алишер Навоий. Рубоий ва туюқлар, Тошкент, Ўздавнашр, 1944, 56-бет) айрим фарқли нуқталар билан қуйидаги тарзда учратамиз:

Эшитдим зулфинги
юздин кечибдур,
Дедимки, кеча
кундуздин кечибдур;
Агар юз ёшлуя раҳминг
келурса,
Менинг ёшим ики юздин
кечибдур.

Синчковлик билан кузатилса, ахборотдаги нусха билан Ҳоди Зариф нусхаси ўртасида икки фарқли ўринни (тиниш белгиларидан бўлак) пайқаш мумкин. Улар сўнгги мисранинг биринчи (мана — менинг) ва учинчи (икки — ики) сўзларида кўзга ташланади. Гарчи устоз Ҳоди Зариф суянган манба бизга маълум бўлмаса-да (ёки ҳар иккала нусха қўлёзмаларни солиштириш имкони бўлмаса ҳам), бадиий мантиқнинг кучи ва мумтоз поэтиканинг талаблари кўпроқ Ҳоди Зариф нусхасининг тўғрилигига ишонч уйғотади. Яъни, тўртликдаги дил изҳори иккинчи шахснинг бирлигига қаратилгани инобатга олинса, поэтик фикрнинг мантиқий ривожи охирги мисрада биринчи шахснинг бирлигига урғу берилишини тақозо этади ва мазмунга «мана, ёшим»дан кўра «менинг ёшим»нинг мослигига кўпроқ ишонтиради.

Навбатдаги фарқли нуқтани оладиган бўлсак, «икки» сўзининг бугунги ва ҳатто Навоий давридаги ёзилиши ва ўқилишидан қатъи назар, унинг айнан шу ўринда «ики» шаклида ёзилиши ва талаффуз қилиниши вазн талаби билан рўй берган ва худди шу жиҳатдан ўзини тўла оқлайди. Яъни ҳазаж баҳрининг ҳазажи мусаддаси мақсур (олти рукнли тўлиқсиз ҳазаж) вазнида ёзилган мазкур тўртликнинг сўнгги сатрининг иккинчи рукни (мафоъийлун)да биринчи ҳижо қисқа бўлгани учун аруз қоидасига биноан «икки» сўзининг илк бўғини очиқ «и-ки» бўлиши шарт. Акс ҳолда шеърий оҳанг бузилади.

Энди мунозара мавзуи бўлган тўртликнинг адабий-тарихий «тақдир»и, жанр ўзига хослиги ва поэтик хусусиятлари билан боғлиқ айрим қирраларга тўхталиш зарурати туғилади.

Ахборот муаллифини ва бошқа ҳамфикрларни чалғитган нарса мазкур намунанинг Навоий асарлари кўпжилдлик илмий-оммабоп нашрларидан жой олмагани бўлса, ажаб эмас. Эҳтимол, бу ҳол ниманидир билдирар. Лекин бу омил ахборотдагидай апил-тапил хулоса чиқариш учун ҳал қилувчи асос бўла оладими? Йўқ, албатта. Маълумки, тилга олинган тўртликдан бошқа ҳам Алишер Навоий асарларининг сўнгги кўпжилдлик нашрларига кирмай қолган, бироқ улуғ шоирнинг турли йилларда тадқиқотчилар томонидан топилиб, илмий муомалага киритилган ўнлаб тўртликлари, жумладан, тажнисли туюқлари мавжуд. Қолаверса, улуғ шоирнинг юқоридаги тўртлиги Ҳоди Зариф нашридан ташқари, кейинчалик турли муносабатлар билан бир қатор бошқа нашр ва манбаларда ҳам келтирилган (қаралсин: Алишер Навоий. Қитъалар, рубоийлар, туюқлар, Тошкент, Ўзбекистон Давлат Бадиий адабиёт нашриёти, 1960, 65-бет; Алишер Навоий. Қитъалар, фардлар, рубоийлар, туюқлар. Тошкент, Ғ. Ғулом номидаги Бадиий адабиёт нашриёти, 1968, 98-бет ва б.). Афсуски, булар ҳаммаси ахборот муаллифининг назаридан четда қолган.

Бошқа томондан, барибир шу ўринда истар-истамас бир савол туғилади. Илмий-адабий жамоатчиликка олдиндан маълум бўлган ўша намунанинг Навоий асарларининг кўпгина илмий-оммабоп, жумладан, сўнгги кўпжилдлик улкан нашрларига кирмай қолганлигининг сири нимада?

Фикримизча, шу ерда бир қатор олим ва ноширларнинг бехабарлиги ва эътиборсизлигидан ташқари, масаланинг бошқа сабаблари ҳам йўқ эмас.

Биринчидан, фанда Навоийнинг бошқа туюқлари билан қиёслаш асосида мазкур тўртликнинг тил хусусиятларидан келиб чиқиб, унинг Навоий қаламига мансуб эмаслигини тахмин қилаётган эҳтимол ҳам бор.

Иккинчидан, тадқиқотчилар, жумладан, устоз Ҳоди Зариф тўртликни тажнисли қофиясига қараб туюқ атаган бўлишса ҳам, аслида у туюқнинг асосий талабига жавоб бермайди. Маълумки, мумтоз лириканинг кичик жанрларидан рубоийнинг ўзига хос вазни (ҳазажи ахрам ва ахраб) бўлганидек, туюқнинг ҳам анъанавий собит вазни (рамали мусаддаси мақсур) мавжуд. Ва шу вазн туюқни тўртлик шаклларидан ажратувчи асосий жанр белгиси ҳисобланади. Дуч келган тўртликни рубоий аташ қанчалик нотўғри бўлса, ҳар қандай тажнисли тўртликни туюқ дейиш шунчалик кулгили.

Кези келгач, бизнинг адабиётшуносликда салкам анъанага айланган бир хатоликка қисқача муносабат билдириб ўтиш зарур. Гап адабиётшуносликда тажнисни туюқнинг асосий жанр хусусияти, «темир қонунияти» деб билувчи тубдан нотўғри қараш устида бораяпти. Бу хатолик, бир томондан, мумтоз назариётчилар, айниқса, Навоий ва Бобур фикрларини чуқур ўзлаштирмаслик оқибати бўлса, бошқа томондан, бир пайтлар адабиётшуносликка юққан шаклбозлик касалига бориб тақалади. Ўз вақтида Ҳоди Зарифга ўхшаган ҳассос алломалар моҳиятни тўғри уқдириб ўтганларига қарамай, янглиш тасаввур ва талқинлар шу бугунгача давом этиб келмоқда ва оммавий китобхон у ёқда турсин, ҳатто илмий-адабий жамоатчиликни ҳам чалғитмоқда.

Ҳолбуки, назарий жиҳатдан олганда тажнисли туюқ умуман туюқнинг кўринишларидан бири бўлиб, тажнисли рубоий, тажнисли ғазал, тажнисли нома дейишдан бўлак ҳеч нарса эмас. Амалий жиҳатдан тажниснинг туюқда кенг тарқалишининг эса буткул бошқача сабаблари борки, энди бу алоҳида бир мақоланинг мавзуи.

Баҳсимизга туртки бўлган тўртликка қайтадиган бўлсак, аслида сарлавҳадан тортиб то бутун мақола давомида унга нисбатан туюқ атамасини қўллашдан тийилишимиз бежиз эмас. Ҳамма гап шундаки, мазкур намуна, такрор айтамиз, жанрнинг асосий талабига жавоб бермайди. Яъни туюқнинг анъанавий вазни рамали мусаддаси мақсур (олти рукнли тўлиқсиз рамал) бўлса, тилга олинган тўртлик ҳазажи мусаддаси мақсур (олти рукнли тўлиқсиз ҳазаж)да ёзилган. Туюқ вазнининг ўлчови «фоъилоътун, фоъилоътун, фоъилон» (бир мисра учун)дан иборат бўлса, юқоридаги тўртлик вазнинг ўлчови «мафоъийлун, мафоъийлун, мафоъил» (бир мисра учун)дан иборат. Гарчи тилга олинган вазнлар ўртасида бармоқ нуқтаи назаридан катта тафовут бўлмаса ҳам (уларнинг ҳар икковида ҳам бўғинларнинг сони бир хил), аруз талабларига кўра улар ўртасидаги жиддий фарқ ўша намунани туюқ деб аташга йўл қўймайди.

Фикримизча, юқоридаги мисол ва унга ўхшаш бошқа намуналар Алишер Навоийнинг бармоқдаги халқ тўртликлари оҳангларини ёзма адабиётдаги аруз оҳанглари билан уйғунлаштириш йўлидаги бадиий «тажриба»сининг мевалари деб тушунилса, тўғрироқ бўлади.

Лекин нима бўлганда ҳам, мунозара қўзғаган тўртлик ўқувчи нигоҳини, энг аввало, лирик кечинма сифатида, ўзгача латофати билан ўзига қаратади. Аслида сарлавҳадаги «машҳур» сифатлаши ҳам ахборот номланишидаги «номаълум» сўзига қарама-қарши ишлатилишидан кўра кўпроқ ўша намунанинг поэтик ўзига хослигини ва халқона ифода услубини таъкидлашни кўзда тутади. Шундай экан, машҳур тўртликнинг бадиий жозибаси тўғрисида икки оғиз гап ортиқчалик қилмас, деб ўйлаймиз.

Эҳтимол, ушбу тўртлик ўз тилининг софлиги ва нафислиги билан, ўз фикрий-рамзий қуламдорлиги билан мумтоз лирикамизнинг дурдоналари орасида алоҳида ажралиб турмас. Балки унда қўлланилган бир талай шеърий санъатлар (тазод, тажнис, муболаға, мувозият, қўшқофия ва б.)нинг латиф кўринишлари юксак дидли ва тажрибали китобхонни унча ҳайратлантирмас. Бироқ унинг камдан-кам намуналарга хос нафис бир қирраси ҳар қандай шеър мухлисини тўлқинлантириши турган гап. Тўртликнинг ўзгача гўзаллиги ва шоирнинг улкан маҳорати ҳам шундаки, асосий сўз ва образларнинг бир пайтнинг ўзида камида икки хил маънога суяниши оқибатда яхлит матний ийҳомни юзага келтирган. Ва тўртлик бир-биридан кескин фарқ қилувчи икки мустақил маъно қатламига эга бўлиб қолган. Ушбу маъно қатламларини икки тушунча атрофида (ўта шартли равишда) қуйидагича ифодалаш мумкин:

1 Ҳолат тушунчаси атрофида

Сочингнинг (ёйилиб) юзингни тўсганлигини эшитиб,
Демак, кеча кундузни қоплаган (қоронғи тушган) деб ўйладим.
Агар юзи ёшлига (йиғлаётганга) раҳминг келаётса,
Менинг (кўз) ёшим (аллақачон) икки юзимни тутиб бўлган.

2. Замон тушунчаси атрофида:

Сочингнинг (ўсиб) юзинг бараваридан ўтганини эшитиб,
Демак, кундан кўра тун узайибди деб ўйладим.
Агар юз ёшга етганга (ҳажринг йўлида) раҳминг келаётса,
Менинг ёшим (ҳажринг йўлида) икки юздан (ҳам) ўтган.

Ҳар иккала талқинда ҳам асосий сўз ва образларнинг ўзаро боғланишларидан ташқари, уларнинг битта марказий «ўқ» атрофида айланиши ва сўнгги натижада барчасининг бош тушунча — кечинманинг таъсирчан ифодасига «бўйсуниш»и лирик таносибнинг бетакрор кўринишини намоён қиладики, биргина шунинг ўзи тилга олинган намунанинг мумтоз шеърият тўртликлари орасида ўзига хос ўрнини белгилайди.

Хуллас, машҳур тўртлик баҳонасида туғилган барча фикр-мулоҳазаларнинг якунида бир гапни таъкидлашга алоҳида эҳтиёж сезилади. Кейинги йилларда маданий меросимизни ўрганишда жиддий илмий изланишлар билан бир қаторда енгил-елпи ёндашишлар ва довруғ кетидан қувишлар ҳам тез-тез кўзга ташланаётир. «Навоийнинг номаълум туюғи» номли илмий ахборот ҳам муайян маънода шундай шошма-шошарликнинг бир кўриниши сифатида таассурот қолдиради. Бироқ ибратли томони шундаки, ҳаммамизни маданий меросга муносабатда яна ҳам чуқур масъулият ҳис қилишга, жиддий муаммолар бўйича хулоса чиқаришдан олдин етти ўлчаб бир кесишга ундайди.

М. Уйғур номидаги Тошкент давлат Санъат институти Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси, профессор Тоир Исмоиловга акаси, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган артист

Ҳошим ИСМОИЛОВнинг

вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Бадиий академияси шу академиянинг фахрий аъзоси, уста-наққош, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби

Сайидаҳмад МАҲМУДОВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Бадиий ижодкорлар уюшмаси уюшма аъзоси, уста-наққош, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби

Сайидаҳмад МАҲМУДОВ

вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқин биродарларига чуқур ҳамдардлик изҳор этади.

Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазирлиги ва «Ўзбектеатр» ижодий ишлаб чиқариш бирлашмаси Огаҳий номидаги Хоразм вилоят мусиқали драма театрининг собиқ бош режиссёри, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист

Ҳошим ИСЛОМОВнинг

вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига чуқур таъзия изҳор этади

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Адабиёт жамғармаси ёзувчи Нортўхта Қиличга отаси

Нусрат ҚИЛИЧЕВ

вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик изҳор қилади.

«ҚОЛМАДИ КЎНГЛИМДА АРМОН...»

Жавдат Абдулла ҳақида сўз

Борми лаззат бу ҳаётда шонли меҳнатдан бўлак,
Роҳат ул роҳат эмас, меҳнат-ла роҳатдан бўлак.
Баъзи кўрган иззатингни беғараз иззат дема,
Шубҳали иззат эрур, меҳнатда иззатдан бўлак.
Ким емак истар экан турмушда меҳнат қилмайин,
Ул кишининг касби йўқ элга хиёнатдан бўлак.
Соф, ҳалол меҳнат туфайли яшамоқда бу чаман,
Бу чаманга йўқ юракда чин садоқатдан бўлак...

Бу шеърни ҳозир оққа кўчиряпман у ҳаёлимдан 1959 йилнинг сокин кузидаги ўша унутилмас учрашув яна қайноқ бағрига тортаяпти. Фарғона вилояти музикали драма ва комедия театрида ўтаётган мушоирада улуғ ўзбек шоири, устоз Ғафур Ғулом, Миртемир, Мақсуд Шайхзода, Ҳамид Ғулом, Асқад Мухтор, Назир Сафаров, Суннатулла Анорбоев ва бошқалар қаторида машҳур қизиқчи Юсуфжон қизиқ Шакаржонов, Қўқон шаҳрида яшаб, ижод этаётган халқ шоири Асқарали Чархий ва унинг дўсти ҳамда шогирди Жавдат Абдулла, вилоят газетаси редакциясининг маданият бўлими мудири бўлиб ишлаётган ҳажвчи ёзувчи ва драматург Жалол Машрабий, шоир ва журналист Адҳам Ҳамдам ҳам қатнашаётган эди.

Шеър ўқиляпти, ширин сўз айтиляпти. Мушоирани бошлаб берган Ғафур Ғуломнинг кайфияти жуда баланд, хурсандлигини ифодалаётган кўзлари жозибали йилтиллар, бутун зал ҳам унинг ана шу кўтаринки холатига ҳамоҳанг эди. Асқад Мухтор аввал Фарғона шаҳридаги ўзи ўқиган 1-мактабга бағишланган шеърини, кейин қисқа-қисқа сатрларини ўқиди:

Инсонликнинг маъноси ўзгарди,
Оламнинг жозиба қонуни янгилиғ:
Қўшнилар умрини қисқартар дардинг,
Бахтинг ҳам бировнинг бахтига боғлиқ.
Ҳар бир аза қисман менинг ҳам азам,
Кимники, деб сўраб бўлмайди.
Ёлғиз яшамайди дунёда одам,
Ўлса ҳам бир ўзи ўлмайди!
* * *
Гурсиллаб йиқилди, кекса қайрағоч,
Чўчиб милт-милт этди, энди тунда юлдузлар.
Тарвақайлаб ётар йўғон, ялонғоч,
Тупроқни ўпириб чиққан илдизлар...
Атай бориб кўрдим эртаси куни,
Гўё — чол, ёнбошлаб ётгандай беҳол.
Тагида этилиб гўдаки уни
Суяб турар эди заиф бир ниҳол.
Худди ёш барглари шивирлар секин:
«Кафтимга ташлай бер кекса гавдангни»...
Бу гап бир чўпчакка ўхшайди, лекин
Ишонгиси келар одамнинг...

Қарсак ёғилди,тўхтамади. Яна **«Поп этиб нақш олма тушди йўлакка»**ни ўқиди. Минбардан тушаётганда уни тўхтатиб:

— Фалсафаларингга икки қўлим тепада, — деди Ғафур Ғулом икки қўлини бошидан оша кўтариб, — ҳалиги ўша кайфиятли **«Нева боқибми, жувари кўрибми»**ни ҳам ўқи, ҳозирги онажонларимизнинг ажойиб сиймосини яратгансан...

Асқад Мухтор ажиб бир ёқимтой табассум билан минбарга қайтди. Ундан кейин чиққан Мақсуд Шайхзода:

— Мавлоно Ғафур Ғуломга ёққан шеърлардан айтишга уринаман, — деб Ғафур Ғуломга бир қараб қўйиб, рубоийлардан ўқиди. Адҳам Ҳамдам кичик-кичик ҳажвий ҳикоялар айтиб, ҳаммани кулдирди. Узун бўй, сақол-мўйлови хушбичим, устидаги беқасам чопони ўзига ярашган Юсуфжон қизиқ Шакаржонов саҳнада Ғафур Ғулом билан ёнма-ён очилиб-сочилиб ўтирарди. Унга сўз берилганда, Ғафур Ғулом ўрнидан туриб, раислик қилувчига қўшимча қилиб:

— Юсуфжон қизиқ бизнинг улуғ замондошимиз. Бундай кишилар минг йилларда бир туғилади. У менинг севимли устозим, у ҳамма ёзувчиларнинг, ҳамма шоирларнинг устози, — деди. Юсуфжон қизиқ чопқиллаганича саҳна орқасига ўтиб кетди. Унинг «Хотин, ҳо, ҳо, хотин» деган қаттиқ овози келди. Унинг ўша учрашувдаги ниҳоятда ўткир, кулгига, ҳажвга, зукко лутфга тўла ичак узди сўзлари, томошабинларнинг томни кўтаргудек қаҳқаҳаси театр биносини титратгани, бу — алоҳида мавзу! Ҳозир эса, бу тарихий воқеани эслашга туртки бўлган, саҳифа бошида келтирилган шеър муаллифидан сўз очмоқчиман. Мушоирага раислик қилаётган Ҳамид Ғулом:

— Асқарали Чархий, Жавдат Абдулла ва Жалол Машрабийлар шеърни бошқа сафарги мушоирада ўқиб берсак, деб узр сўрашяпти, — деди.

— Катта йиғилишлардан ўзини олиб қочиш мавлоно Чархийнинг эски касали. Майли, бу гуноҳини зиғир ёғлик ҳужра палови билан ювади, — деб Ғафур Ғулом яна ўрнидан турди. У Жавдат Абдулланинг Қўқон темир йўли йўловчи ташувчи поездларининг молия-ревизия бўлими бошлиғилигига ишора қилиб, — ғазаллари гўзал Жавдат-чи? — деди, — махсус вагонларда ёзилган шеърларидан биз ҳам эшитайлик.

Енгилгина кулги кўтарилди. Ўрта бўй, тўладан келган, қадам босишлари вазмин, вужудини аллақандай ҳорғинлик эгаллаб бошлаган, аммо, кўзларидаги нур ёшлигида шўх ва қувноқ бўлганини эслатиб турадиган, башанг кийинган Жавдат Абдулла кўз ойнагини тақиб, Асқарали Чархийга тараддудланиб қаради. Устозининг маъқуллаб бош қимирлатиши далда бўлиб, минбарга чиқиб, шундай даврада шеър ўқиш китоб чиқариш билан баробарлигини, ахир даврада Ғафур Ғулом, Мақсуд Шайхзода, Миртемирлар ўтирганини айтди. У биз мақоланинг бошида тўлиқ келтирган **«Меҳнат»** шеърини хиёл хаста овозда, аммо мароқли ўқиди.

Қарсак устига қарсак ёғилди. У минбардан узоқлашишнинг иложини тополмади.

Менинг севган ёримнинг кулган юзи чиройлик,
Пардозга ҳожати йўқ, асли ўзи чиройлик.
Шайдоси сарви гуллар гулшанда қоматига,
Меҳри дилимни тортган шаҳло кўзи чиройлик.
Ғунча лабига қойил, тўти такаллумига,
Ҳар жумласи ҳаётбахш, ширин сўзи чиройлик.
Орзу кўкида яшнар, истак, умиди порлоқ,
Субҳи висоли ойдин, тун кундузи чиройлик.
Манзур этилган элга меҳнатидан нишона,
Пок кўксига ярашган кўш юлдузи чиройлик.
Жавдат нигори бирлан, таъби баҳор фаровон,
Севги-вафо деган ул нодир сўзи чиройлик.

Жавдат Абдулланинг **«Чиройлик»** радифли бу шеъри ҳам олқиш олди. Сир эмаски кўзларимиз яна Ғафур Ғуломда, унинг ҳар бир ҳатти — ҳаракатини нигоҳимиздан қочирмас эдик. Учрашув жараёни хотирамиз лентасига ёзилаётганини ҳис этиб турардик. Ғафур Ғулом залга **«айтмадимми, зўр шоир»** дегандай ишора қилиб, назаримда ҳаммадан кўп қарсак чалди.

— **«Чиройлик»** чиройлик қўшиқ бўлибди, — деди.

Орадан бир йилми ё икки йилми ўтиб, **«Чиройлик»**ни Ўзбекистон халқ артисти, лирик хонанда Ҳафизахон Иброҳимова ижросида эшитдик. Гўё бу қўшиқ Фарғона булбулининг юрак- юракка ширин оҳанг билан оқиб кирувчи овозига ёз тонгининг сўлимлиги янглиғ дилраболик қўшгандай эди. Бу қўшиқнинг туғилишига Ғафур Ғуломнинг самимият билан, завқ-шавқ билан, тантилик билан айтган сўзлари чиндан ҳам оқ йўл хизматини ўтади. Фарғона водийси, хусусан, Қўқон ҳофизлари Жавдат Абдулланинг ўнлаб қўшиқларини айтганлар. Аммо **«Чиройлик»** ўзининг муаллифига ҳам, ижрочисига ҳам алоҳида файз бағишлади. Ижодда ўзини Муқимий мактабининг талабаси, Собир Абдулла ва Асқарали Чархийлар этагидан тутган шогирд ҳисоблаб, ўзини ҳамиша ўша устозлардай камтар тутган Жавдат Абдулла 1939 йилда ёзган **«Бахтимизни куйлаймиз»** шеърини:

«Тақдир» сўзи бизлар учун ёту афсона,
«Тақдир» билан яркирамас, «шўрлик пешона».
Бахт истаган «тақдир» эмас, меҳнатдан топар,
Меҳнат билан ҳар ким топар бахтдан нишона, —

деган сатрлар билан бошлаб, юз ёруғлигини, тил бурролигини, ҳаёт гўзаллигини, тинчликни меҳнатда деб билади. Ана шу меҳнат унинг ўзини ҳам бахтга эгиз этди.

...Ота-онадан жуда эрта етим қолган Носирнинг (унинг исми шундай эди) болалиги юрарида ҳам, турарида ҳам кимнингдир турткиси, миннати, камситиши, оч-наҳорлик билан ўтди. Меҳри баланд одамларнинг қўллари унинг пешонасини силамаганда Носирнинг ҳоли нима кечариди! У ўз кумочига ўзи кул торта бошлаганда, ишчилар қаторига қўшилганда, ҳунар ўрганганда, ҳаваскорлик тўгаракларининг фаол аъзосига айланганда ўн бешга етиб-етмаган ўспирин эди. Ана шу олов ичида ақл таниган ёш Носир 1926-1927 йилларда Бешарикда ёшлар тарбияси билан шуғулланиб, деҳқонларнинг фарзандларини ўқитиш, саводсизликни тугатишда қатнашди. Кўпдан кутган орзуси ушалиб, 1931-1934 йилларда темир йўл билим юртларида таълим олган Носир Абдуллаев ўз устида ишлашда ҳар дақиқадан фойдаланди, билимини оширди. Ўқишдан кейинги бутун ҳаёти Қўқон темир йўли билан боғланган, умрининг охиригача ўз фаолиятини йўловчи ташийдиган поездларнинг ревизори, молия-ревизия бўлими бошлиғи вазифаларига бағишлаган Носир Абдуллаев ишчан ва тажрибали мутахассис, ҳалол, меҳр-оқибатли инсон, ҳозиржавоблиги, ноҳақликка шафқатсиз, эътиқодли шоир сифатида обрў-эътибор топди.

Шоирлар шаҳри саналмиш Қўқоннинг ўзига хос адабий муҳитида улғайган Носир Абдуллаев ижодий ишга жуда эрта кўнгил қўйди. Ўргадиган шеърият тўғининг аланга олишида унинг ҳам маҳалласи, талантли шоир Амин Умарийнинг таъсири катта бўлган. Шоир ижодининг илк қадамлари ёш ошиқнинг юрак садоларидан, ёрнинг чиройи хулқ-одоби, висолга интилиш, ҳижрон азоби сингари мавзуларни қаламга олишдан бошланди. У муҳаббат ва чидам билан изланиб, бу илк ишқий ғазаллари, кўпинча мумтоз шоирларнинг айнан таъсирида ёзилаётганини жуда тез англади, тақлидчиликдан қутилиш учун изланди 1926 йилда **«Ёрқин ҳаёт»** журналида чоп этилган шеъри уни ижодга янада қаттиқроқ боғлади. У эзгу орзу билан ўзига тахаллус танлади. Бу яхшилик, баркамоллик, сезгирлик маъноларини англатувчи **«Жавдат»** деган сўз эди.

Ўз замондошлари қалбидаги нозик ҳис-туйғуларни: уларнинг орзусини, курашини муҳаббатини, армонини, ғазаб-нафратини ифодалашга баҳоли қудрат уринган Жавдат Абдулла бадиий адабиёт шайдоларига муҳаббат куйчиси, публицист ва ҳажвчи шоир сифатида танила борди. У лирикада ҳам, сатирада ҳам Гулханий, Маҳмур, Муқимий, Фурқат, Завқий, Ҳамза, Собир Абдулла, Асқарали Чархий анъаналарига эргашди. Ана шу мактабда ўзига хос овоз топиб олишга ҳаракат қилди. У бюрократлар, порахўрлар, дангасалар, отарчилар,ароқхўрлар, юлғичлар ва маиший бузуқ кишилар башарасини аёвсиз фош этишда **«Муштум»** журнали саҳифаларидан кенг фойдаланди.

«Икки Зуҳро учрашди», «Қўқон», «Айлама», «Хуш келдинг» ва бошқа қатор шеърларида ошиқ шоир бўлиб ишқ ҳақида ишқ билан ёзди. Муҳаббатнинг кўнгил мулкини обод этувчи, жон пардасида туриб дилни нурга тўлдирувчи, бахри рухсорнинг кўнгил ойнасига жило берувчи қудратини шарафлайди. Унингча, муҳаббат — вафо гулзорининг булбули гўёси, **«Ҳар йўли, ҳар жумласи тинчлик самосин каптари», «Дўстлик тонгининг чўлпони ва ёру хулкари»,** ҳаёт йўлининг **«моҳи анвари!» «Қалам билан мушоира», «Кувонч қўшиғи»** сингари шеърларида эса, Жавдат Абдулла ёр кўнглини ҳазил-ҳузул билан ром этувчи шўх, қувноқ, дилбар ошиқ сифатида кўринади. Унинг Она-Ватан, бахтли ёшлик, меҳнат, табиат мавзуидаги қатор-қатор шеърларида чин фарзандлик, фахрланиш, садоқат ҳис-туйғуси тўлиб-тошиб туради.

Таниш-билишлари Жавдат Абдуллани ҳажвий шеър ва фельетон ёзиш билан бирга амалий иш фаолиятида ҳам ҳар қандай нуқсон ва хатоликларга муросасиз бўлганини эслашади. Темир йўл ташкилотларидаги камчиликлар, беғам, амалпараст, маишатпараст кишилар, шаҳар ва қишлоқларимизда учрайдиган баъзи нопокликлар шоирнинг қанчадан-қанча мақола ва шеърий фельетонларида шармандаи-шармисор этилган. Унинг сатиралари **«Биз кимлардан куламиз», «Муштум»**нинг 40 йиллигига бағишлаб нашр этилган **«40 зарб»** тўпламларидан, шаҳар, вилоят ва Республика газеталаридан, журналлардан кенг ўрин олган. Унинг Республика матбуотида сатира жанрини ривожлантириш соҳасидаги ҳизматлари Фахрий ёрлиқлар билан тақдирланди. 1962 йилда нашр этилган **«Фарғона чашмалари»** китобида ўрин олган ғазал ва ҳажвиялари ҳам шоирдан қолган ўлмас ёдгорликдир. 1964 йил 6 майда Қўқон шаҳрида вафот этган Жавдат Абдулла қалб қўри билан ёзилган асарлари орқали ҳамиша орамизда яшайдир.

Тингланг, қобил фарзандлари, ширин оиласи, ҳалол ва эътиқодли дўстлари орасида «Қолмади кўнгилда армон...» деб қувонган шоир ҳаёлимизда яна шеър ўқияпти:

Эрк қуёши нур сочиб, топди камолот шеъримиз,
Бу қуёшдан нур эмиб, олди латофат шеъримиз.
Бахш этар эл руҳига роҳат-ҳаловат шеъримиз,
Соф юракларга гўзал севги-муҳаббат шеъримиз!

Йўлдош СУЛАЙМОН

ЭЪЛОНЛАР

ДИҚҚАТ ТАНЛОВ!

«Ўзбекнаво» гастрол-концерт бирлашмаси ва **«Туркистон саройи»** концерт мажмуаси болалар учун театрлаштирилган **«Янги йил»** томошаси сценарийси учун танлов эълон қилади.

Танлов ғолибларига пул мукофотлари берилади.

Сценарийлар шу йилнинг 15 октябригача қабул қилинади.

Мурожаат учун телефон: 137-60-91

М. Уйғур номидаги Тошкент давлат Санъат институти 1998—1999 ўқув йили учун қуйидаги илмий ва илмий-амалий мутахассислар тайёрлаш тизимига

ҚАБУЛ ЭЪЛОН ҚИЛАДИ

1. Театр-томоша муаммолари бўйича аспирантура.

Ўқиш муддати: Кундузги бўлимга 3 йил;
Сиртқи бўлимга 4 йил.

2. Режиссёрлик ва драматургия йўналиши бўйича ассистентура-СТАЖИРОВКА (олий курслар):

Ўқиш муддати: 2 йил.

Ассистентура-стажировкага Тошкент ва вилоят театрларининг спектаклларини саҳналаштириш пьесалар ёзиш салоҳияти ва тажрибасига эга бўлган актёр ва бошқа ижодий ходимлар қабул қилинади.

Ҳужжатлар 25 октябргача қабул қилинади.

Ижодий синовлар 26 октябрдан 31 октябргача.

Машғулотлар 1 ноябрдан бошланади.

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ МАДАНИЯТ ИНСТИТУТИ қуйидаги ихтисосликлар бўйича кундузги ва сиртқи аспирантурага қабул эълон қилади:

— маданий-маърифий ишлар назарияси, услубиёти ва уни ташкил этиш;

— кутубхонашунослик ва библиографияшунослик.

Ҳужжатлар 1 октябрдан 31 октябргача қабул қилинади.

МУРОЖААТ УЧУН МАНЗИЛГОҲИМИЗ:
700164, Тошкент шаҳри, Яланғоч даҳаси, 127 «а» уй.
Тел.: 162-03-23, 162-38-33.

КОРЕЯ ФИЛЬМЛАРИ

Пойтахтимиз Киночилар уйида Корея ижодкорлари суратга олган филмлар намойиш этилди. Корейс кино усталари Ли Дак Хва, Ли Хе Ёнглар иштирок этган **«Оламнинг яралиши»** филмида Чосун династиясининг сўнгги йилларида **«Донг-Хак»** диний бошқармасининг бошлиғи бўлган Чо Ши Хонгнинг ҳаёти ҳақида ҳикоя қилинади. Чо Ши Хонг Тэбэк тоғларига отланади. Умр йўлдоши вафот этганига ишонган Чо ўзи учун муқаддас бўлган тахтакачини ёқиб ташлайди ва узоқларга кетишга қарор қилади.

Пак Жунг Хун, Чол Жин Силлар қатнашган **«Менинг қайлиғим, менинг севгим»** филмида севгилари чинлигига ишониб, турмуш қурган икки ёш ҳақида ҳикоя қилинади. Воқеалар ривожи давомида улар бир-бирларини севмасликларини тушуниб етадилар. Лекин шунга қарамай, ўзларини севишганлардек кўрсатиб яшайверадилар...

«Тоғлар оша» филмида аскетизм таълимотининг давомчиси Чим Хэнинг ҳаёти кўрсатилади. Кунларнинг бирида иш билан тоққа жўнатилган Чим Хэ у ерда будданинг гўзал тақводори Мье-Хон билан танишиб қолади. Улар олдинданоқ даҳшатли келажакни англаб етадилар. Филм сўнгида ўз жонига қасд қилмоқчи бўлган Чим Хэни Мубул деган таниқли бир руҳоний қутқариб қолади.

Хуллас, кореялик ижодкорлар тақдим этган ҳар учала филм ҳам сюжетининг қизиқарлилиги, актёрлар маҳорати туфайли мухлислар эътиборини тортади, деб ўйлаймиз.

Гулчирой ИСМАТОВА

ҚИЗИҚАРЛИ УЧРАШУВ

Яқинда Мирзо Улуғбек номидаги Тошкент Давлат университетининг журналистика факултетида таниқли журналист, хизмат кўрсатган маданият ходими Исмоил Сулаймонов билан талабаларнинг қизиқарли учрашуви бўлди. Учрашув бугунги журналист қиёфаси, ахлоқ-одоби, унинг жамиятда тутган ўрни мавзуларидаги қизғин баҳс ва мунозаралар руҳида ўтди.

И. Сулаймонов баъзан журналистлар орасида соҳасини теран англамайдиган, унинг масъулиятини етарли ҳис қила олмайдиганлар ҳам учраб туриши ҳақида куюниб гапирди.

Исмоил ака баъзан оммавий ахборот воситалари фаолиятига доир қонунлар айрим маҳаллий иш бошилар томонидан бузилаётганлиги тўғрисида ҳам фикр билдирди. У мисол тариқасида яқинда телевидение орқали намойиш этилган, темир йўл вокзалида бўлиб ўтган воқеани сўзлаб берди.

И. Сулаймонов талабалар саволларига атрофлича жавоб берар экан, бўлажак журналистларга ўзининг қимматли маслаҳатлари, фикр-мулоҳазаларини ҳам билдирди. Ушбу учрашув талабаларимизнинг ўз соҳаларига меҳри янада кучайишига сабаб бўлса ажаб эмас.

Р.ЁҚУБЖОНОВ,
ТошДУ талабаси

Ёднома

ДЎСТИНГ БЎЛСА, ШУНДАЙ БЎЛСИН!

Таваллудига 70 йил тўлиши муносабати билан

Мен Кўбей Сейдахон ўғли билан қачон, қаерда танишдим — буни эслаёлмайман. Назаримда у билан бир овулда туғилиб, ўша овулда бирга ўсгандайман.

Дарвоқе, бир овулда туғилиб, бирга ўсганлар ҳам бир-бирларига бунчалик оқибатли бўлишлари қийин, Кўбейдақа вафодори камдан-кам топилади. Биз у билан шу қадар қадрдон бўлиб кетган эдикки, бизнинг муносабатларимизни кўрганлар астойдил ҳавас қилишарди.

Ўзбекистонда 1960 йили Қозоғистон адабиёт ва санъати ҳафталиги ўтказиладиган бўлди. Шу муносабат билан Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раҳбарияти Миртемир ака иккаламизни Олмаота шаҳрига хизмат сафарига юборди. Биз қозоқ биродарларимиз қандай ҳозирлик кўряпти экан, улар қайси асарларимизни чоп этишмоқчи, кимлар таржимонлик қилмоқчи, таржимонларга ёрдам керакми-йўқми — шуларни билиб қайтишимиз керак эди.

У пайтларда Қозоғистон Кўркам адабиёт нашриёти Олмаота шаҳри марказидаги **«Кўк бозор»** ёнида бўлиб, унга Муҳамаджон Қоратоев раҳбарлик қилар эди.

Энди эс-эс ҳаёлимга келяпти. Биринчи дафъа Кўбейни мен ўша нашриётда — Муҳаммаджон Қоратоевнинг ҳузурида кўрганим аниқ. Директорнинг хонасига кириб, маслаҳатни бошлаганимизда Абдулла оға Тожибоев, Ғали оға Ўрмонов, Абен оға Сотиболдиев ва Кўбей Сейдахо-

СУРАТДА: (чапдан ўнгга) — Кўбей Сейдахон, қозоқ ёзувчиси Кекелбоев, қозоқ халқ шоири Музаффар Алимбоев, ўзбек адиби Носир Фозилов, қозоқ халқ ёзувчиси Азилхон Нуршайхов, ёзувчи ва драматург Ҳаким Тарозий.

новлар ҳам бор эди. Тенгқурим бўлгани учунми ё гап-сўзлари унадими, Кўбейга меҳрим тушиб қолди. Эҳтимол, муҳокамада биз ўзбекларнинг ёнимизни олиб гапиргани учун шундай бўлгандир.

Хуллас, ўша пайтдан бошлаб Кўбей ўзбек адабиётининг фаол ташвиқотчисига, таржимонига айланиб қолди, кўпгина ўзбек ёзувчиларининг асарларини қозоқ тилига ўгирди. Жумладан, Ойбекнинг **«Болалик»**, Ғафур Ғуломнинг **«Шум бола»**, Саид Аҳмаднинг **«Куёв», «Ҳукм»,** Одил Ёқубовнинг **«Муқаддас», «Улуғбек хазинаси»** ва менинг тўртта китобимни таржима қилиб, қозоқ ўқувчиларига тақдим этди.

Таржимоннинг ҳам таржимони бор. Баъзи таржимонлар борки, оригиналдаги матнни сал-пал илғаб олса бас, у ёғини ўзи бичиб-тўқиб кетаверади. Баъзи таржимонлар борки, ҳам оригиналдан бир қарич четга чиқмайди, ҳам асарнинг бўёғини сақлайди. Кўбейнинг таржимасида эса ҳақиқий ўзбек ҳаёти, расм-русумлари, урф-одатлари мана ман деб кўзга ташланиб туради. Шунинг учун бўлса керак, ўзбек ёзувчилари кўпинча мендан: **«Ўша Кўбей ўртоғингга айт, иложи бўлса ўзи таржима қилсин!»** — деб илтимос қилишарди.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ўзбек адибларининг асарларини меъёрига етказиб таржима қилгани учун Кўбейга Сергей Бородин номидаги адабий мукофотни беришга қарор қилди. Бу мукофотни Кўбейгача иттифоқдош жумҳуриятлардаги таржимонларнинг бирортаси олмаган эди.

Мен унинг синчковлигига, кузатувчанлигига ҳайрон қолардим.

Ўзбек адиблари ҳозир нималар устида бош қотиряпти-ю, қандай асарлар ёзяпти — буни мендан ҳам яхши биларди. У ҳақиқатан ҳам ўзбекнинг қозоғи, қозоқнинг ўзбеги эди.

Кўбей иккаламизнинг дўстлигимизга Қозоғистонда ҳам Ўзбекистонда ҳам ҳамма ҳавас қиларди. Оилаларимиз билан бир-бирларимизникига бордикелди қилардик. Мен Олмаотага боргудай бўлсам, у кутиб оларди, Тошкентга келса мен... Бир гал мен уни Тошкент вилоятининг жаннатмакон бир гўшасига жойлашган кардиология санаторийсига жойлаштирган эдим, у ҳам ўз навбатида Олмаотага борганимда Медеодаги гўзал «Олатов» санаторийсига оиламиз билан жойлаштириб қўйди. Мен унинг 60 йиллик тўйига — Жетисойга борганман. У ҳам менинг тўйимга Туркистонга Жангил хоним билан ташриф буюриб бошимизни кўкка етказгани ҳамон эсимда.

У ўта дилбар, суҳбати жонон, дилкаш дўст эди. Ҳазил-мутоибани жудаям ўрнига қўяр эди. Бу фазилатларидан ташқари Кўбейнинг ўзбек ихлосмандларига нотаниш қирралари талайгина эди. Биз юқорида айтиб ўтганимиз унинг қўшимча машғулотларигина холос. У асосан катта фольклоршунос олим, иқтидорли ёзувчи, етук журналист, билимдон нашриётчи ҳам эди. Унинг талайгина оригинал китоблари, илмий монографиялари, замонамиз қаҳрамонлари ҳақидаги кўламли очерк китоблари чоп этилган. Агар умри вафо қилганида фан докторлиги учун тайёрлаб қўйган диссертациясини ҳимоя қилган бўларди.

Ушбу сатрларни қоғозга тушириб ўтирганимда яна кўз ўнгимда Кўбей намоён бўлди: у ҳар галгидай ёқимли жилмайиб, меҳрли кўзларидан, юзларидан нур ёғилиб турарди. Назаримда ҳазил қилгиси бор. Ҳа, у ўта ҳазилкаш эди. Негадир шу онда унинг уста фотограф эканлиги эсимга тушиб, сурат албомимни ахтара бошладим. Мана у олган битта сурат, 1964 йил. Медев. Тоғдаги дам олиш уйи олдида Абдулла оға янгамиз Сора опага суяниб турибди. Мен эсам уларнинг ёнгинасида Абдулла оғанинг ҳассасини ушлаб турибман. Суратнинг орқасига Кўбей: **«Абдулда Тажибаев с женой, а Насир Фазилов с палкой»,** деб ёзибди. Бу ҳазилнинг ҳам ўзига яраша маъноси бор. Мен у пайтлари бўйдоқ эдим. **«С палкой...»** дегани **«Қачонгача таёққа суянасан? Уйланиб, келинга суянсанг бўлмайдими?»** дегани эди. Шу гап сабаб бўлдими, мен кўп ўтмай уйландим.

Ана шунақа гаплар.

Ўзбек адабиётининг улкан ташвиқотчиси, дилкаш дўстимизни мангулик қўйнига топширганимизга ҳам бир йил бўлиб қолибди. У ҳаёт бўлганида 70 ёшга тўлган бўларди. Илоё иймонинг саломат бўлиб, жойинг жаннатда бўлсин, азиз бовурим, Кўбей!

Носир ФОЗИЛОВ

Даъват

СЕНИ ЎЙЛАЙМАН, БОЛАМ

Одам боласи нима учун нопок ишларга қўл уради? Нима учун у разолат, жаҳолат ва адоватларсиз ҳаёт кечира олмайди? Бу азалий, шу билан бирга, оддий саволларга берилган қисқа ва лўнда жавоблардан кўпинча кўнглимиз тўлмайди. Лекин ёруғ оламда инсонни камолотга элтувчи садоқат, вафо, диёнат каби муқаддас туйғулар борки, инсон мураккаб ҳаётда мана шу азиз туйғулар билангина комрон бўлади.

Агар бахтли бўлишни кўнгилга жо қилган бўлсангиз, мана бу ўгитларга амал қилинг... Таъбир жоиз бўлса шоша туриб шошманг, шошмай туриб шошинг. Қизиқ гап бўлди-ку, дерсиз?

Мен ҳам қизиқ, ҳам пурҳикмат, айни чоғда ёшларимизнинг бугунги ва келажак ҳаётларида дастуриламал бўладиган нодир маслаҳатлар, ўгитлар, афоризм даражасига етган фикрларга бой бир китоб — **«Толибнома»** китобини сизга тавсия қилмоқчиман.

Профессор Ғайбуллоҳ ас-Салом ва доцент Сайди Умр томонидан ёзилган бу китоб ёшларга (барча китобхонларга) уларнинг маънавий ва жисмоний жиҳатдан соғлом, ақлан етук, серғайрат, ҳаётнинг маъносини чуқур англаб етадиган, вақтдан-умрдан самарали фойдаланадиган, жамият кишилари ва ўз яқинларига меҳрибон, мурувватли кишилар бўлиб камол топишлари учун ҳаётий йўлланма, маслаҳатгўй бўлади. Домлаларимиз ўзлари кузатган, шоҳиди бўлган ибратомуз воқеаларни, дурдонадек шахсий фикрларни, таъкид ва ташбеҳларни юксак даражадаги маҳорат, содда, равон, мазмунли, ширин тил билан ифода этганларки, китобни бир марта ўқиб тўймайсиз.

Аввало, ўқишни бошлаган китобхон уни қўлдан қўёлмайди. Китобдаги самимий, оқилона сўзлар ўқувчи онги, ҳаёлини бутунлай қамраб олади.

«Толибнома»ни бўш вақтингизда, зерикиб турганингизда эмас, **«бош қашишга имкон топмаган»** чоғларингизда, мушкул ҳолга тушиб қолганингизда, мадад ва маслаҳатга муҳтож бўлган вақтларингизда ҳам ўқинг, мутолаа қилинг. Албатта енгил тортасиз. Ўзингизни қийнаб турган ҳаёт жумбоқларига калит топгандек бўласиз.

Тўхтахон АБДУМАЛИКОВА,
халқ таълими аълочиси

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА КОНЦЕРНИ

Ўзбекистон АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ
ÖZBEKISTON ADABIYOTI VA SAN'ATI
1998 йил

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона телефони— 133-52-91

«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй

Босишга топшириш вақти—21.00.
Босишга топширилди 21.30.

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи муҳаррир — Холмуҳаммад КАРИМОВ

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 24. Буюртма Г. — 0320. Ҳажми — 3 босма табоқ. Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6